

แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)

แม้ว่าจะมีระยะเวลาค่อนข้างสั้นคือเพียง 15 ปี แต่กระนั้นก็เป็นระยะเวลาที่ยังเกิดสิ่งใหม่ ๆ ในบ้านเมืองมากมาย อันเป็นผลเนื่องมาจากพระราชดำริ ในบรรดาสิ่งต่าง ๆ ที่ทรงริเริ่ม นั้นหลายสิ่งหลายอย่างก็ยังคงใช้หรือดำเนินอยู่ในปัจจุบัน โดยเห็น เป็น เรื่องธรรมดาไม่ แปลกประหลาดแต่ประการใด แต่ถ้าจะคิดย้อนกลับไปถึงระยะเวลาที่ทรงโปรดให้มีสิ่งเหล่านี้ขึ้นแล้วก็จะเห็นว่า เป็น เรื่องที่ล้ำสมัยยิ่งนัก อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงพระวิริยะอุตสาหะและ สบายพระเนตรที่กว้างไกลในบรรดาสิ่งต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงริเริ่มนั้นมีพระราชดำริทางการเมืองที่สำคัญประการหนึ่งที่ทรงใช้เวลาเตรียมการมาเป็น เวลานานตลอดรัชสมัยของพระองค์ ก็ว่าได้ คือพระบรมราโชบายที่จะพระราชทานสิทธิในการปกครองตนเองในรูปของเทศบาล ซึ่งในเวลานั้น เรียกทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่านิวมินิสตีตีแก่ประชาชน พระบรมราโชบายนี้ใน ปัจจุบัน เกือบจะไม่มีผู้ใดกล่าวถึง ผู้ที่เห็นความสำคัญซึ่งพอมืออยู่บ้างก็ไม่สามารถอธิบายพระบรมราโชบายนี้ได้อย่างชัดเจน มีเหตุผล เป็นที่น่า เชื่อถือในขณะ เดียวกันกับที่บางท่านไม่ได้ ให้ความสำคัญแก่พระบรมราโชบายนี้เลย หรือ ไม่ก็ เห็นว่า เป็นพระบรมราโชบายที่โยได้ตรงหวังผลอะไรจริงจริง ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากความ เข้าใจว่าทรงมีพระราชดำริทางการเมือง สมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันที่จริงแล้วมีหลักฐานอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งอาจ ใช้ เป็น เครื่องยืนยันว่าพระบรมราโชบายดังกล่าวมิใช่ เป็น เรื่องที่เลื่อนลอย แต่จะมีน้ำหนักมากน้อย เพียง ไรนั้นจะได้ พิจารณากันต่อไป

ในบทนี้จะ เป็นการศึกษาวิเคราะห์พระราชนโยบายทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ พระองค์นี้จากหลักฐาน เอกสารต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ เป็น เอกสารในกองจดหมาย เหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ว่าหาข้อเท็จจริงนั้นน่าจะเป็นอย่างไร เสียก่อน เพราะ เมื่อทราบถึงพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์นานแล้ว การที่จะ เข้าใจถึงพระบรมราโชบายการปกครองท้องถิ่น ก็ เป็น เรื่องที่ทำได้โดย ไม่ยากนัก

การศึกษาแนวความคิดทางการเมืองของบุคคล หากจะมุ่งพิจารณาแต่ เฉพาะใน

แง่ของอุดมการณ์แต่เพียงอย่างเดียว ย่อม เป็น เรื่องที่ เลื่อนลอย เพราะความคิดของบุคคล
 ย่อมผูกพันอยู่กับสังคมและการ เมืองในยุคสมัยของบุคคลนั้น เพราะฉะนั้น ใน เมืองเห็นจะพิจารณา
 ถึงสภาพทางการเมืองไทยในสมัยเห็นรัชกาลที่ 6 โดยสังเขป (โดยเน้น เฉพาะแนวความคิด
 ทางการเมือง) นอกจากนั้นก็กล่าวถึง เหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสมัยดังกล่าว แนว
 พระราชดำริ ต่อเหตุการณ์เหล่านั้น พร้อมทั้งจะวิเคราะห์และประเมินแนวพระราชดำริทาง
 การ เมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไปด้วย

2.1 แนวความคิดทางการเมืองในสมัยเห็นรัชกาลที่ 6

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วง เวลาที่ระบอบสมบูรณา-
 ญาสิทธิราชย์ เริ่มประสบปัญหาความชอบธรรมในการปกครอง บักร้างก่อก้าว เป็นผลโดยตรงจาก
 การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในทุก ๆ ด้าน ซึ่ง เริ่มตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 และได้ขยายขอบ เขตของการพัฒนาออกไปอย่างกว้างขวางในรัชสมัย
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แนวทางพัฒนานั้น เป็นแบบประเทศตะวันตก ดู
 เหมือนว่าเราจะรับ เอาวัฒนธรรมตะวันตก เกือบทุกด้าน รวมทั้งความคิดทางการเมืองด้วย¹
 กลุ่มบุคคลที่รับอิทธิพลนี้มาในระยะแรกนั้น เป็นบุคคลกลุ่ม เล็ก ประกอบด้วยเจ้านายและข้าราชการ
 เป็นสำคัญ

สำหรับแนวความคิดทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อปัญญาชนไทยมากที่สุดน่าจะ ได้แก่
 แนวความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุดก็คือคำกรณบบังคับขูล
 ความ เห็นของเจ้านายและข้าราชการที่ประจำอยู่ ณ สถานทูตไทยในยุโรปให้เปลี่ยนแปลง
 การปกครอง เมื่อปี ร.ศ. 103 พวกเขาที่มีความ เห็นว่าถ้าหากจะพัฒนาประเทศให้มีความ
 เจริญรุ่งเรือง เเท่าเทียมกับอารยประเทศแล้วจะต้อง เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองประเทศ

¹ ไปรอดูรายละเอียดของเรื่องนี้ใน เกษม ศิริชัยพันธ์ และ นีออน สนิทวงศ์,
 "แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" ประวัติศาสตร์
 และการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 189-213.

เสียใหม่ กล่าวคือ เปลี่ยนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ไป เป็นระบอบประชาธิปไตย¹
 บางคนถึงกับมีความเห็นว่าจะต้อง เปลี่ยนจากการนับถือศาสนาพุทธไปนับถือศาสนาคริสต์
 เพื่อที่เราจะได้เจริญก้าวหน้าทัด เทียบฝรั่งดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวทรง
 ตั้งข้อสังเกตไว้ใน พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี²

ในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏว่ามีกลุ่ม
 บุคคลที่เฝ้านิ่งพอใจต่อระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เพิ่มมากขึ้น กลุ่มบุคคล
 เหล่านี้แต่เดิมที่จำกัดอยู่ในวงเจ้านายบางพระองค์และขุนนางบางคนที่ได้รับการศึกษาทั้งจาก
 ในและต่างประเทศ แม้ครั้งถึงปลายรัชสมัยก็มีสมาชิกชนบางเหล่า รวมทั้งชาวต่างประเทศ
 บางชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารด้วย อย่างไรก็ตามจำนวนบุคคลที่ไม่พึงพอใจในระบอบ
 การปกครองก็มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เมื่อเทียบกับพลเมืองทั้งประเทศ

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชญ์โลกประชานาถ ได้กราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสาเหตุดังกล่าวว่ามีหลายประการแต่ที่สำคัญ ๆ มี 5 ประการคือ³

¹ ไปรอดูรายละเอียดของเรื่องนี้ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัยนิยา วรรณสุท, รวมเอกสารการเมืองการปกครองไทย, 2417-2477 (กรุงเทพฯ : โครงการตำรา
 สมาคมสังคมนศาสตร์, 2518)

² เกษข ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์, พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความ
 สามัคคี แก่ความในเวลาที่มิใช่ในยามแผ่นดิน” ประวัติศาสตร์และการเมือง, หน้า 176, 178,
 182.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.6 ก 1/12 เล่ม 1 ความเห็นเจ้าฟ้ากรมหลวง
 พิษณุโลก เรื่องจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน

1. ราษฎรมีความรู้มากขึ้น เนื่องจากทรงพระมหากรุณาจัดการศึกษาให้มีความเจริญอย่างรวดเร็ว

2. บิดคนภายนอกเข้ายาตั้งพระบรมโพธิสมภารมากขึ้นทุกที คนเหล่านี้มาจากประเทศที่มีการปกครองไม่ดี และเคยแก่การไม่เชื่อถือในองค์พระมหากษัตริย์มาแล้ว เมื่อเข้ามาอยู่ในพระราชอาณาจักรก็ยังคงมีความรู้สึกในทางการปกครองตามนิสัยเดิม จึงเป็นเหตุให้คนไทยแตกคิดไปค้าย

3. ข้าราชการซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ขาดความรู้ดีกว่าตนเป็นผู้ดำเนินพระบรมราชาไชยาของพระมหากษัตริย์ แต่กลับมีความรู้สึกว่าเขาเป็นนายราษฎรเสียเอง จึงทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน นอกจากนี้เมื่อมีสิ่งใดที่ไม่พอใจก็จะออกถวายเห็นดีเตือนพระราชาไชยาเองและชักนำให้ราษฎรคิดผิดไปค้าย

4. หนังสือพิมพ์รายวันซึ่งมีชาวต่างประเทศ เป็นผู้ตั้งหรือบุคคลที่ไม่มีความรู้พอตั้งขึ้นชักนำให้คนมีความผิดในทางผิดเสมอ

5. พวกทนายความต่าง ๆ ซึ่งพากันในทางพลิกกฎหมายทำให้ราษฎรรู้สึกว่ากฎหมายไม่ใช่สิ่งที่เชื่อมั่นดุจกับภีร์พระศาสนา แต่บิดแกไปเป็นอย่างใด ๆ ก็ได้ตามใจ

นอกจากสมเด็จพระเจ้าท้ายกรมหลวงพิชิตยโกลประชาบาลจะทรงกรามบังคับมณฑลถึงสา เหตุแห่งความเชื่อมั่นในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ว่าลดลงแล้ว ยังกรามบังคับมณฑลถึงแนวทางที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวด้วย ซึ่งสรุปได้ว่าต้องสร้างความแข็งแกร่งให้แก่ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รวมทั้งให้มีพระราชบัญญัติหนังสือพิมพ์¹ เพื่อให้เป็นไปในทางที่อ่อนที่สุด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนองพระดำรินี้เพียงประการเดียวคือ เรื่องพระราชบัญญัติหนังสือพิมพ์ว่าจะทรง เสนอในที่ประชุม เสนอตามลำดับไป ซึ่งพระองค์ก็ได้ทรงลดรองสิทธิ

*

เข้าใจว่าเป็นชาวจีน

1

เรื่องเดียวกัน

นี้แค่ประการใด ดังปรากฏให้เห็นว่ารัชสมัยของพระองค์ เป็นรัชสมัยที่หนังสือพิมพ์เสรีภาพมากที่สุดสมัยหนึ่ง ส่วนคำกราบบังคมทูลประการอื่น ๆ มิได้ทรงกล่าวถึง ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เหมาะสมกับกาลสมัย โดยทรงพระราชดำริเห็นว่า "สมัยที่จะใช้แบบการปกครองอย่างที่เคยใช้กันมาแล้ว ไกลจะฉ่ำงเลย"¹

2.2 แนวพระราชดำริทางการเมือง ในพระบาทสมเด็จพรมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพรมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นว่า พระองค์อยู่ในระหว่างพวกที่ไม่เชื่อว่าคนไทย เริ่มมีความคิดทางการเมือง ทรงเรียกพวกนี้ว่า "พวกเก่า" เพราะ เป็นพวกที่ไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงให้ผิดแผกไปจากที่เคยทำมาแต่ก่อน กับอีกพวกหนึ่งซึ่งเชื่อมั่นว่าคนไทยมีความคิดเห็นทางการเมืองมากแล้ว ทรงเรียกพวกนี้ว่าเป็น "พวกใหม่" พวกใหม่นี้คอยเร่งเร้าให้มีการเปลี่ยนแปลงของเก่าต่าง ๆ การที่พระบาทสมเด็จพรมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมิได้ผลักดันแนวทางของฝ่ายใด เนื่องจากทรงมีพระราชดำริว่า "จะทิ้งของเก่าเสียก็ยังไม่ได้เพราะใหม่ก็ไม่พอใจ" และทรงมีพระราชปณิธานสำหรับการเปลี่ยนแปลงว่า "จะ เข้มหัวต่อการเก่ากับใหม่ให้สนิทที่สุดที่จะทำได้" โดยการมีพระราชดำริถึงวิธีการเปลี่ยนแปลงนี้ว่า

"...ฉันจะค่อยทำค่อยไป เพื่อไม่ให้เสียการได้ แต่ก็ไม่อยากให้การคงที่สิ่งใดที่ควรเปลี่ยนแปลงก็ต้องเปลี่ยนแปลง สิ่งใดที่ควรคงไว้ก็ต้องคงไว้ จนกว่า จะหาสิ่งที่ดีกว่ามาทดแทนได้"²

พระราชดำริทางการเมืองดังกล่าวนี้เห็นได้ว่า มีความสอดคล้องกับพระราชดำริทางการเมืองของสมเด็จพรบรมราชชนกของพระองค์ คือพระบาทสมเด็จพรจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังตัวอย่างพระดำริสเมื่อทรงเลิกทาสตอนหนึ่งว่า

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ.001/6 ความเห็นเรื่องควรจัดให้สมาชิกรัฐมนตรีสภาได้มีกรทำและออกพระราชบัญญัติหน้าที่ของสภาใหม่

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 บ.2 1/34 พระราชทัตต เลขาพระบาทสมเด็จพรมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานเจ้าพระยายมราช (4 มิถุนายน ร.ศ. 130)

"...ข้าพเจ้ามีความปรารถนาการสิ่งใดซึ่งเป็นการเจริญคุณแก่ราษฎร ควรจะเป็นไปทีละเล็กทีละน้อยตามเวลา การสิ่งใดซึ่งเป็นบรมนียมบ้านเมืองมาแต่โบราณ แต่ไม่สู้จะเป็นยุติธรรมก็อยากจะเลิกถอนเสีย แต่จะจู้จี้จุกจิกเอาทีเถียวนั้นไขไม่ได้ จะต้องคอยคัดรอนไปได้ทีละเล็กทีละน้อยพอให้เบาบางลงทุกที"¹

อย่างไรก็ตามในขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองหมายทาง "กลางกลาง" บางคนมีความเห็นว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบที่มั่นคงถาวร ดังความคิดของ ร.ศ. จรูญ ๒๒๒ เมษ ผู้ริเริ่มก่อการกบฏ ร.ศ. 1๓๐ ผู้หนึ่งว่า "...ความจริงใจแล้วไม่พอใจพระองค์ที่ทรงรับผิดชอบเพียงคนเดียว ฉันไม่เห็นด้วย"² "พวกใหม่" ซึ่งประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือ และพลเรือนหัวใหม่ ยังได้แน่วใจเอาเองมาตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชสมบัติว่าจะทรงพระราชทานธรรมนูญ แต่เมื่อถึง ร.ศ. 1๓๐ (พ.ศ. 24๕4) ก็ยังไม่มีความว่าจะพระราชทาน³ จึงทำให้มีการคบคิดกันที่จะใช้กำลังเพื่อทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ความคิดที่จะปฏิวัติยังมีสาเหตุมาจากพวกทหารมีความไม่พอใจที่ทรงจัดตั้งกองเสือป่า พวกทหารมีความรู้สึกว่าการเสือป่าเป็นกิจกรรมอีกประเภทหนึ่งของประเทศที่ตึงตัวกับการทหารและทำงานแข่งดีกับทหารแห่งชาติ⁴ และความไม่พอใจการเขียน

¹ อังไพบ ข.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, "ประชาธิปไตยกับเสรีภาพ", หน้า 7.

² พลกุล อังกินันท์, "เผชิญหน้าผู้ก่อการ "ก๊กเหิง" ร.ศ. 130" สังคย ศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่ 6 ปีที่ ๑ (ธันวาคม 2514) : 72.

³ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต (กรุงเทพฯ : หลังวิทยา 2505), หน้า 587.

⁴ ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์, ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, ปฏิวัติครั้งแรก ที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงศพ ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 5 พฤศจิกายน 2524, หน้า 4-5.

นายทหารสัญญาบัตร เนื่องจากทหารพวกนั้นได้วิวาทกันบาดเล็กของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ตั้งแต่ครั้งยังทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระยุพราช¹ ทำให้ทหารเกิดความรู้สึก เปรียบเทียบว่ามีการเลือกปฏิบัติและมีความไม่ยุติธรรม อย่างไรก็ตามแผนการดังกล่าวนี้ซึ่งรู้จักกันต่อมาภายหลังว่า "กบฏ ร.ศ. 130" ได้ถูกปราบเสี้ยมตั้งแต่ยังไม่พร้อม

ภายหลังการจับกุมกบฏ ร.ศ. 130 ในวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2454 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เสด็จอยู่หัวได้ทรงบันทึกจดหมาย เพศุรายวันส่วนพระองค์ แสดงพระราชดำริถึงระบอบประชาธิปไตย และต่อมาอีกเดือนเศษคือ วันที่ 26-27 เมษายน 2455 ในขณะที่คณะกรรมการทหารพิเศษ เริ่มพิจารณาคดี ร.ศ. 130 ใหม่ พระองค์ก็ได้ทรงบันทึกจดหมาย เพศุรายวันส่วนพระองค์แสดงพระราชดำริถึงลัทธิสังคมนิยม พระราชบันทึกจดหมาย เพศุรายวันทั้งสองตอนนี้นำมาเป็นผลเนื่องมาจากเหตุการณ์ ร.ศ. 130 โดยตรง เพราะฉะนั้นจึงเป็นข้อมูลสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงพระราชดำริทางการเมืองของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ได้เป็นอย่างดีที่สุดหนึ่ง

2.2.1 พระราชดำริต่อระบอบประชาธิปไตย

พระราชดำรินี้ปรากฏอย่างชัด เช่น ในพระราชบันทึกจดหมาย เพศุรายวันส่วนพระองค์เดือนมีนาคม 2454 ทรงเริ่มพระราชบันทึกด้วยข้อความว่า :

"...เรื่องราวของผู้อื่นก็จะเห็นชั้นอยู่บ้าง คือจะเห็นชั้นว่าคนยังมีความคิด กุศยาทมุขมพิยขอยู่นี้ถ้า จะเป็นผู้ที่จัดการปกครองชาติบ้านเมืองอย่างรับผิดชอบได้ อย่างว่าแต่รับบัตติคเลยถึงแม้จะปกครองอย่างลักษณะ เจ้าแผ่นดินมีคอนสติตูชัน ก็ไม่น่าจะทำได้ยังไม่รู้จักเอาความรักชาติเข้าช่วยความกุศยาทในใจตนเองแล้ว จะทำการให้เป็นประโยชน์แก่ชาติฝ่ายเดียวได้อย่างไร"²

¹ เรื่องเดียวกัน

² จดหมาย เพศุรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์หาญภูธรราชวิทยาลัย, 2517 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้ารัชชวลิตเกษมสันต์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 1 สิงหาคม 2517), หน้า 48.

ข้อความข้างต้นนี้แม้ไม่อาจจะทราบความหมายได้โดยตลอด แต่ก็พอที่จะเห็นถึงพระราชดำริของพระองค์ว่า การปกครองแบบสาธารณรัฐและการปกครองแบบพระมหากษัตริย์ อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ถ้าปราศจากความรักชาติแล้วการกระทำเพื่อประโยชน์ของชาติเพียงฝ่ายเดียวย่อมจะเกิดขึ้นไม่ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือทรงพระราชดำริ เห็นว่ายังไม่มีความพร้อมที่จะ เปลี่ยนไปสู่ระบอบดังกล่าว (นอกจากมีความรักชาติเกิดขึ้นแล้ว)

ใจความสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้ดู เหมือนมุ่งที่ตอบคำถามที่พระองค์ทรงสนมตีขึ้นในย่อหน้าก่อนยาที่ว่า "ถ้ามีผู้ต้องการ "คอนสติตูชัน" จริง ๆ และ เป็นไปได้จริง จะ เป็นคุณอย่างไรหรือไม่" พระองค์ได้แสดงพระราชดำริว่าถ้ามีผู้ตั้งใจจริงมีความปรารถนาดีต่อชาติ ถวายฎีกาขอให้มีการรัฐธรรมนูญ พระองค์จะไม่ทรงแค้มเคืองเลย แต่จะทรงพิจารณาว่า จะสมควรยอมผายผายคำขอร้องของคน ๆ นั้นหรือไม่ ทรงพระราชดำริ เห็นว่าถ้ามีรัฐธรรมนูญได้จะยิ่งดี เพราะ " เราารู้สึกอยู่แล้วเหมือนกันว่าการที่ยอมการปกครองไว้ในมือเจ้าแผ่นดินคนเดียว ผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดนี้ ดูเหมือน เป็นการ เสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่ ถ้าเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้มีสติปัญญาสามารถและมีความตั้งใจมั่นอยู่ว่าจะทำการให้บังเกิดผลอันดีที่สุดแก่ชาติบ้านเมืองฉนี้แล้ว ก็จะเป็นการดีที่จะหาลักษณะปกครองอย่างใดมา เปรียบปานได้โดยยาก แต่แม้ว่าเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้ที่โหดเหี้ยมเบาปัญญา ขาดความสามารถ ขาดความพยายาม เผลิด เพลินไปแต่ในความสุขส่วนตัว ไม่เอาใจใส่ในหน้าที่ของตน ฉนี้ก็ดี ถ้าเป็นผู้ที่มีน้ำใจพาล สันดานหยามตุร้าย และไม่ตั้งอยู่ในราชธรรม เห็นแก่พวกพ้องและบริวารอันสอดหลอและประจบ ฉนี้ก็ดี ประชาชนก็อาจจะได้รับหว่านเดือดร้อน ปราศจากความสุข ไม่มีโอกาสที่จะเจริญได้ดังนี้จึง เห็นได้ว่า เป็นการ เสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่ ¹

ก. ข้อดีของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่าการมีรัฐธรรมนูญนั้นจะหัดความไม่แน่นอนไม่ได้ เป็นอันมาก เพราะอำนาจไม่ได้อยู่ที่คน ๆ เดียว ซึ่งถึงแม้จะดีจะชั่วปานใดก็เปลี่ยนไม่ได้

* มีความหมายว่า รัฐธรรมนูญ (constitution)

1

เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

ถ้า เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยประชาชนมีสิทธิเสรีในการปกครองบ้าน เมือง แล้ว " เสนาบดีผู้รับตำแหน่งหน้าที่ปกครองก็รับผิดชอบต่อประชาชน จำเป็นต้องทำการให้ เชนไปอย่างดีที่สุดที่จะ เชนไปได้ เพราะถ้าเห็นว่าทำการในหน้าที่บกพร่อง ประชาชนไม่ เชนที่ไว้วางใจต่อไป ก็อาจจะร้องขึ้นด้วยกันมาก ๆ จน เสนาบดีต้องลาออกจากตำแหน่ง คนที่ประชาชนไว้วางใจก็จะมีโอกาสเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ ทำการงานให้ดำเนินไปโดย ทางอันสมควรและถูกต้องตามประสงค์แห่งประชาชน..."¹

อย่างไรก็ตาม พระองค์ก็ทรงมีพระราชดำริว่าถ้าจะพิจารณาระบอบดังกล่าว เฉพาะในทางทฤษฎีแล้ว " ก็คงไม่มีใคร เชนได้เลย คงต้องยอมรับว่าดีทั้งสิ้น" แต่เมื่อ ไปใช้ในทางปฏิบัติแล้วบางทีก็มีข้อ เชนหลายประการขึ้น ดังที่ปรากฏอยู่ในหลาย ๆ ประเทศ พร้อมทั้งได้ทรงแสดง เหตุผล เพื่อสนับสนุนความเห็นนี้ เป็นอันมาก

ข. ข้อ เชนของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแสดง เหตุผลถึงข้อ เชนของการ ปกครองระบอบประชาธิปไตยไว้หลายประการ ในพระราชบันทึกฉบับ เดียวกัน กล่าวคือ :

1. ประชาชนยังไปมีความรู้พอที่จะทำการปกครองตนเองได้ เพราะฉะนั้น ถ้าหากประชาชนมีอำนาจในการปกครองแล้วก็อาจ ใช้อำนาจนั้นไป ในทางที่ผิด ซึ่งจะ เป็นผล เชนต่อชาติได้ทรงยกตัวอย่าง โดยหึงข้อสมมติว่ามีข้อพิพาทระหว่างประเทศเกิดขึ้น ซึ่งถ้า ทำการ เชนจากกันแล้ว เรื่องก็อาจจะ เรียบร้อย แต่ถ้าประชาชน เห็นว่าการประนีประนอมนั้น เป็นการ เชน เกียรติภูมิของชาติก็อาจ เร่งเครื่องให้ทำสงคราม ซึ่งจะนำผลร้ายมาสู่ชาติ แต่ ประชาชนจะไม่ระหวั่นถึงปัญหา นี้ เมื่อสงบศึกแล้วจึงจะรู้สึกโทษของการสงคราม เพราะสงครามจะนำความทายนะในค้ำนต่าง ๆ มาสู่ชาติอย่างยากมายและถ้าหากพ่ายแพ้ ปัญหาที่ตามมาจะมีมากยิ่งขึ้น เป็นทวีคูณ

¹ เรื่อง เดียวกัน, หน้า 49-50.

๒. ไม่เพื่อยืนยันในระบบการเลือกตั้งว่าจะ เป็นไปโดยบริสุทธิ์ยุติธรรม ใน ประการแรกนั้นทรงพระราชดำริ เห็นว่าถ้าประชาชน เลือกผู้แทนโดยรู้จักผู้ที่ตน เลือกตั้ง รู้ แน่นนอนว่า เป็นผู้ที่ดีจริงแล้วก็จะ ไม่มีผล เสีย เกิดขึ้น เลย แต่ในทางความ เป็นจริงนั้นประชาชน มีกิจกรรมต้องประกอบการอาชีพไม่มี เวลาจะวิสาสะกับผู้ที่ จะ เป็นผู้แทนของตน เพราะฉะนั้นการ เลือกตั้ง เป็นไปโดยที่ประชาชนอาจไม่ได้คนดีอย่างแท้จริง สำหรับในเรื่องของการหาเสียง นั้นก็ทรง เห็นว่ามีได้ใช้แต่เฉพาะการพูดจา เกสียกล่อมราษฎรให้ แส เห็นผลดีที่จะพึงมี หาก พรรคการเมืองนั้น ๆ ชนะการเลือกตั้ง แต่จะใช้วิธีการล่อใจต่าง ๆ "ดึงแถมการเลี้ยงดู จัดยานพาหนะให้ไปมาโดยสะดวกและไม่ต้อง เสียทุนทรัพย์จนถึงคิดสินบนตรง ๆ เป็นที่สุด คณะใดมีทุนมากจึงได้เปรียบหากอยู่ ก็หลงรวบรวมใจความว่าราษฎรไม่ได้ เลือกผู้แทนของตน เพราะรู้แต่ว่า เป็นคนดี สบายจะ เป็นผู้แทนตนด้วยประการทั้งปวงฉนี้เลย ตามจริงเลือก บุคคลนั้นผู้ดี เพราะมีผู้บอกให้ เลือกคิดสินบนให้ เลือก เท่านั้น เมื่อ เช่น เช่นนี้แล้วก็นับว่าผิด ความมุ่งหมาย เดิมของคอนสติติวชั่น^{*}แล้ว คืออำนาจไม่ได้ อยู่ในมือประชาชนจริง ๆ แต่ไป อยู่ในมือแห่งคนส่วน ๑ เป็นส่วนน้อยแห่งชาติเท่านั้น"¹ ข้อเสียอีกประการหนึ่งที่ทรงชี้ให้ เห็นส่วนนี้ก็คือ นักการเมืองจะมีได้คิดถึงประโยชน์ของชาติเพียงฝ่ายเดียว แต่จะคิดถึง ผลประโยชน์ส่วนตนด้วย ดังข้อความที่ว่า "ถ้าคนเหล่านี้มีความตั้งใจคืออยู่ และ เป็นผู้ที่มีความรักชาติบ้านเมืองของตน ก็คงจะอุส่าห์พยายามกระทำกรงานไปพายน่าที่อัน ได้รับ ขอบไว้ นั้นโดยสุจริต แต่ผู้ที่มีความคิดชื่อทรงต่อชาติฝ่ายเดียว ไม่คิดถึงตนเองคุณภาพประโยชน์ ของตนเองมีอยู่บ้างฤา เข้าใจว่าสิ่งจะมีก็จะไม่ยากปานใด คนโดยมากถึงว่าจะรักชาติ

---

*

หมายถึงรัฐธรรมนูญ (Constitution)

1

เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

บ้าน เมืองก็มักจะมีควายคิดถึงประโยชน์ส่วนตัว เจ็บนอนอยู่ เป็นอันมาก คงยังมีความต้องการอำนาจและต้องการผลอันจะพึงโยมาแก่การ เป็นผู้มีอำนาจต้องการโอกาสที่จะได้อุทิศเคราะห์แก่ญาติพี่น้องญาติคนรอบพอกันบ้าง เป็นธรรมดาอยู่”¹ ทรงพระราชดำริ เห็นว่าควายประสงค์ข้างคั้นนี้ก่อให้เกิดผลอีกประการหนึ่งตรง เชื่อว่าว่าผู้ที่ริเริ่มคิดวิธีการปกครองประชาธิปไตยโดยมิได้ตั้งใจจะให้ยี่คือ “เกิดมีคนจิวพวก . ซึ่งเอาการเมือง (ปอสีตึก) เป็นทางหาชื่อเสียง เอาเป็นงานประจำสำหรับทำเอาเป็นทาง เลี้ยงชีพทีเดียว”²

๖. ไม่เชื่อในวิธีการใช้เสียงข้างมากในรัฐสภา และไม่เชื่อระบอบพรรคการเมืองในเรื่องนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่า โดยเหตุที่ประชาชนมีฐานะและกิจการประจำห้องทำ ไม่มีเวลาพอที่จะติดตามหรือคิดในเรื่องการเมือง จึงยอมให้มีผู้แทนทำหน้าที่คิดแทนบุคคลแทน ซึ่งถ้าว่าตามทฤษฎีก็ห้องว่าไม่สมควร เพราะตามทฤษฎีเป็นการบ้าน เมืองต้องเป็นไปตามแต่ประชาชนจะ เห็นชอบพร้อมกันห่างหาก การที่นักการเมืองมาทำหน้าที่นี้แทน ก็เท่ากับว่าอำนาจอยู่ในมือบุคคลเหล่านี้โดย เฉพาะ ทรง เห็นว่านักการเมืองอาจมีผู้แย้งว่ามีทางที่จะแก้ได้ง่าย ๆ โดยจัดหาคนที่มิได้เป็นนักการเมืองอาชีพ เข้าไปสมัครรับ เลือกตั้งบ้างก็จะหมดปัญหา ทรง เห็นว่าในทางควาย เป็นจริงนั้น นาน ๆ ทีจึงจะมีบุคคลที่ไม่สังกัดพรรคหลุด เข้าไปเป็นสมาชิกรัฐสภาสักคนหนึ่ง ซึ่งเมื่อเข้าไปแล้วก็ไม่สามารถทำประโยชน์อะไร เพราะจะทำการงานใด ๆ ก็ห้องใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ และการลงคะแนนเสียงนั้นก็ห้องลงผายแน่ที่หัวหน้าพรรคที่ตนสังกัดบอก ด้วยเหตุนี้ผู้ที่สมัครอิสระแม้จะมีควายคิดที่คลั่งคลานใด ก็ไม่สายารถจะบันดาลให้การ เป็นไปตามความคิดของตนได้ เพราะไม่มีพวกพ้องที่จะนัดแนะ เพื่อให้การสนับสนุน ผู้ที่มีความประสงค์จะนั่งในรัฐสภาโดยยากมักจะ เข้าสังกัดพรรคใดพรรคหนึ่งที่ตน เห็นพ้องด้วย ลักษณะการปกครองนี้มีชื่อ เรียกว่า การปกครองระบอบพรรคการเมือง ซึ่งจะผลิตเปลี่ยนแปลงเวียนกัน เป็นรัฐบาล โดยพรรคที่มีเสียงข้างมากก็จะเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล อีกพรรคหนึ่งจะทำหน้าที่ เป็นฝ่ายค้าน เมื่อพรรคใด เข้ามา เป็นรัฐบาลก็จะแต่งตั้งบุคคลที่เห็นพ้องด้วยกับตน เข้าดำรงตำแหน่งต่าง ๆ เพื่อเป็นรางวัลแก่พรรคพวก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53-54.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

และผู้ที่ได้ช่วยเหลือพรรคในการหาเสียงเลือกตั้ง ครั้นเมื่อเปลี่ยนพรรคใหม่เข้ามาเป็น
 รัฐบาล เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ จะเปลี่ยนไปด้วยทั้งชุดนับตั้งแต่หัวหน้าลงมา ตรงนี้ให้เพิ่ม
 ว่าบางครั้งพรรคที่เป็นรัฐบาลยังมีทันดำเนินการหาขโมยที่ได้วางไว้ก็มีผู้อื่น เข้ามารับ
 หน้าที่แทนเสียแล้ว งานการต่าง ๆ ก็เท่ากับต้องเริ่มคิด เริ่มทำใหม่ ด้วยเหตุนี้จึงมีความ
 จำเป็นต้องมีข้าราชการประจำ เพื่อที่จะดำเนินการงานของรัฐบาลให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย
 เรียบร้อย พวกเสนานต์หรือหัวหน้ากระทรวงที่พลัด เปลี่ยนกันมา เป็นรัฐบาลนั้น เป็นผู้วาง
 นโยบาย ส่วนข้าราชการประจำก็จะเป็นผู้ดำเนินการงานตามนโยบายนั้น ๆ ตรงเห็นว่าพวกข้าราชการ
 นั้น เป็นผู้ต้องเดี๋ยวจริง และดราม่าล่ำยากจริง แต่พวกเหล่านี้ไม่ค่อยจะได้รับ
 บำเหน็จรางวัลลาภยศ หรือฐานันดรศักดิ์ ผู้ที่ได้รับบำเหน็จรางวัลคือ "ผู้ที่มาซื้อหลัง"¹
 ซึ่งได้แก่พวกที่เป็นพรรคพวกของหัวหน้าพรรคที่เป็นรัฐบาล โดยมากก็เป็นพวกเศรษฐี ตรง
 เห็นว่าดู ๆ ไปก็คล้าย ๆ กับซื้อบำเหน็จกันได้ โดยตรงที่แจกให้เห็นอย่างชัดเจนดังนี้ :
 "วิธีที่อื่นไม่ใช่ซื้อกันตรง ๆ มักจะไปทางอ้อม คือทางส่งเงินไปเข้าเรียรายในเงินกอง
 กลางของปาร์ตี้ ปาร์ตี้ใช้เงินกองกลางนี้สำหรับใช้จ่ายใน เมื่อจัดให้คนพวกของคนไปรับ
 เลือก เป็น เมมเบอร์ปาลิเยเมนต์ นับว่าเขมอันได้ช่วยโดยทางอ้อม เพื่อให้ปาร์ตี้ได้ถืออำนาจ
 ยกเอาว่า เป็นความชอบธรรมแก่รัฐบาล จึงให้บำเหน็จ เพื่อแสดงความพอใจของปาร์ตี้ เมื่อ
 เบน เช่นนี้แล้วก็ไม่ได้อะไรกันกับ เจ้าแผ่นดินกับบำเหน็จรางวัลแก่พวกพ้องของคนที่ประจบประแจง"²

ในเรื่องนี้ตรงเห็นว่าอาจมีผู้กล่าวกันว่า เมื่อใดที่ปรากฏว่าพรรคที่เป็นรัฐบาล
 ล่าเสียง มีพฤติกรรมไม่ซื่อสัตย์ราษฎรก็อาจจะร้องเรียนและอาจจะเรียกร้องให้พรรคนั้นลา
 ออกจากการ เป็นรัฐบาลก็ได้ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจำเป็นต้องมีความระมัดระวัง ตรงเห็นว่าข้อ
 นี้จริงและถูกต้องทุกประการตามทฤษฎี แต่ในความเป็นจริงนั้นการประชุมของรัฐบาลขึ้นอยู่
 กับเสียงข้างมาก พรรคที่เป็นรัฐบาลก็เป็นพรรคที่มีเสียงข้างมาก เพราะฉะนั้นถึงจะมีผู้

¹ เรื่องเดียวกัน.

* มีความหมายว่าพรรคการเมือง (Party)

** มีความหมายว่าสมาชิกสภา (Member of Parliament)

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 57-58.

ร้องอย่างไร ๆ เมื่อถึงคราวลงมือก็จะต้องแพ้พรรคที่เป็นรัฐบาล เมื่อนั้น อีกประการหนึ่ง การให้บำเหน็จรางวัลผู้ที่ให้เงิน "ลงขัน" กองกลางของพรรคนั้นกระทำอยู่ด้วยกันทุกพรรค เพราะฉะนั้นการที่พรรคหนึ่งจะโจมตีอีกพรรคหนึ่งใน เรื่องนี้ก็ เป็น เรื่องที่ทำได้ไม่ขัดควย เป็น เรื่อง "โก่งเห็นดินงู งูเห็นขมโก่ง"

4. ไม่เชื่อชัยในระบบ 2 พรรคที่ผลัด เปลี่ยนกัน เป็นรัฐบาล และฝ่ายค้าน ว่าแต่ละฝ่ายจะทำหน้าที่ด้วยความซื่อตรง โดยพรรคการเมืองทั้งสองฝ่ายอาจตกลงกันผลัด เปลี่ยนกัน เป็นรัฐบาลผลัด เปลี่ยนกันมีโอกาสจุดท่อนุพรรคพวกของแผน ทรงเห็นว่า เมื่อตกลง กัน เช่นนี้ได้ เมื่อใดก็แปลว่า "ถึงที่สุดแห่งความเฉวตราม เพราะ เบนอันหนวดทางที่จะแก้ไข ได้"¹ กล่าวคือในขณะที่พรรคหนึ่ง เป็นรัฐบาลก็จะจุดท่อนุพรรคพวกของแผนอย่าง เดิมที่ อีก พรรคหนึ่งซึ่ง เป็นพรรคฝ่ายค้านก็ไปคัดค้านจริงจึงจะคัดค้านบ้างก็แค่เป็นกริยา เพราะนี่คืออยู่ ว่าไม่เข้าก็จะถึงคราวที่ฝ่ายไหนได้เข้าไปนั่งกินข้าง ทรงเห็นว่าความเสียหายในเรื่องนี้มีปรากฏ อยู่ในรัฐสภาของแทบทุกประเทศ แม้แต่ในประเทศอังกฤษซึ่งถือกันว่ามีรัฐสภาที่ดีที่สุด ก็ยังมีคนอังกฤษร้องติในเรื่อง "ขายนำเหน็จ" เมื่อมีผู้ร้องขึ้นในรัฐสภาก็ไม่มีผลประการใด เพราะทั้งพรรคลิเบอรัลและพรรคคอน เซอร์เวตีฟพากันคัดค้านข้อหานี้เสีย ในตอนท้ายสุดของ ข้อนี้พระองค์ได้ทรงถึงพระราชพมุงเวลาที่นำคิดว่า "ก็ เมื่อในประเทศอังกฤษเป็น เช่นนี้ได้แล้ว ในประเทศอื่นจะ เป็นอย่างไร"²

5. การมีรัฐสภาหรือการ เป็นสาธารณรัฐไม่สามารถขจัดความฉ้อโกงและความไม่เท่าเทียมกันให้หมดไปได้ ในข้อนี้พระองค์ได้ทรงชี้ให้เห็นว่าโทษทั้งปวงที่ได้ทรง แสดงให้เห็นในข้างต้นนั้น อาจจะมีเกิดขึ้นไม่เฉพาะแต่ประเทศที่มีการปกครองแบบพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ แม้ประเทศที่มีการปกครองแบบสาธารณรัฐก็อาจจะ เกิดขึ้นได้ เช่นเดียวกัน ทรงเห็นว่าการมีรัฐสภาที่ดีหรือจะ เปลี่ยนไป เป็นสาธารณรัฐ เลขก็ดี จะไม่ คัดการฉ้อโกงหรือการไม่เท่าเทียมกันให้หมดไปได้ โดยทรงให้เหตุผลว่า "ถ้าผู้ถืออำนาจ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

ยังมีทางที่เลือกให้บำเพ็ญจรวงวัลแก่ใคร ๆ ได้สบายใจอยู่ร่ำไป เหนสอพลอและตัวประจบ ก็คงยังห้องมืออยู่ร่ำไปนั้น จะพิศกันก็แต่เมื่อที่เรียกผู้มีอำนาจเท่านั้น¹

จะเห็นได้ว่าพระราชวิจารณ์ระบอบประชาธิปไตยในหลาย ๆ กรณีเป็นเรื่องที่ไม่อาจปฏิเสธได้ และบางกรณีก็เป็นเรื่องที่มีประจักษ์อยู่ในการเมืองของเราในปัจจุบัน แม้พระราชวิจารณ์นี้จะผ่านมาแล้วกว่า 70 ปีก็เคย

ถึงแม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงกระษัตริย์เห็นว่า ระบอบรัฐธรรมนูญจะมีข้อเสียอยู่หลายประการ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ทรงเห็นว่ามีข้อควรคำนึง บางประการ ซึ่ง "ถึงแม้ว่าจะ เป็นข้อที่ไม่พึงใจก็จำจะต้องมองดูตรง ๆ" ² นั่นก็คือต้อง พิจารณาความนิยมของมหาชนโดยทั่วไป ซึ่งเห็นได้ว่าเดินไปในทางประชาธิปไตย ดังข้อ ในพระราชวินิจฉัยตอนหนึ่งว่า :

"...ความนิยมของมหาชน เวลานี้เดิน ไปหาทางประชาธิปไตยคือทางให้อำนาจ อยู่ในมือของประชาชนเอง ห้องการที่จะมีเสียงก้ำกึ่งในการปกครองบ้าน เมืองของชน เองให้มากที่สุด เท่าที่จะ เป็นได้ และ เมื่อความเห็นของคนมาก ๆ ตรงกัน เข้าแล้วก็ยากที่จะตัดทานถาคัดค้านไว้ได้ คงจะต้องเป็นไปตามความ เห็นอันนี้คร่าว ๆ จะพิศกันก็แต่เวลาจะเข้าสภาเร็วเท่านั้น นักปราชญ์โรมันจึง ได้แสดง เป็นภาษิตไว้ว่า "Vox Populi Vox Dei" แปลว่า "เสียง ประชาชนคือ เสียง เทวดา" ขยายความว่า เทวดา เป็นผู้ยินยอมว่ามีอำนาจ ใหญ่สามารถจะบันดาลให้สิ่งทั้งปวง เป็นไปตามปรารถนาทุกประการ อัน ประชาชนซึ่งมีความประสงค์ตรงกันอยู่แล้วโดยมากและได้แสดง ความประสงค์ อันนั้นให้ปรากฏชัดแล้วก็ไม่มีผู้ใดจะสามารถตัดทานได้ จึงนับว่าอำนาจ เปรียบด้วย เทวดานี้ เมื่อปรากฏอยู่เช่นนี้แล้วก็ไม่มีข้อควรสงสัยเลย ว่า เมืองไทย เรานี้คงจะต้อง เป็นไปอย่างประเทศอื่น ๆ ได้เป็นมาแล้ว คงจะ ต้องมี "คอนสตีดูชั่น" อัน 1 เป็นแน่แท้ ถึงแม้การมี "คอนสตีดูชั่น" จะ มีโทษเช่นที่กล่าวมาแล้วก็ตามแต่ลักษณะปกครองโดยมอบอำนาจไว้ในมือพระ เจ้าแผ่นดินผู้เดียวก็มีโทษอยู่เหมือนกัน (ซึ่งใน เวลาบัดนี้ผู้แค้น เห็นและรู้สึกอยู่ หลายคน) จึงตกอยู่ในมือหาว่าจะ เลือก เอาอย่างไหนและคำขอบัญญัติอำมนี้ก็มี อยู่แล้วแต่ประชาชนจะ เห็นชอบและประสงค์ทั่วกัน เกิด..."³

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 59.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 61.

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่าความนิยมของมหาชนในโลกนั้น เดินไปในแนวทางประชาธิปไตย สำหรับใน เมืองไทยพระองค์ทรง เห็นว่าคงจะต้อง เป็นไปอย่างประเทศอื่น ๆ แต่จะเมื่อไรนั้นขึ้นอยู่กับความประสงค์ของประชาชนส่วนใหญ่ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือมีใช้แค่เพียงความปรารถนาของชนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด เท่านั้น

อย่างไรก็ตามภายหลังจากเสด็จประพาสหัว เมืองตะวันออก เคียงแผ่นดินจรประยถึงกาญจนบุรีในเดือนมกราคม พ.ศ. 2456 พระองค์ทรงประจักษ์ว่า "คนไทยหม่มากมิได้มีความต้องการจะ เปลี่ยนแปลงอะไรเลย และถ้าขึ้นจะ เปลี่ยนแปลงไปก็คงจะได้แต่ทำเล่นเป็นสิว ๆ เท่านั้น และก็ทำได้แต่เฉพาะในบางกอก เพราะจะไม่มีผู้ใดสามารถเข้าใจลักษณะปกครองของประชาธิปไตย เลยถึงแม้ในบางกอก เองก็จะมีผู้ที่ เข้าใจด้วยปากมากกว่าเข้าใจด้วยใจจริง ๆ"¹

ในพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีถึงบุคคลต่าง ๆ ในเวลาต่อมาพระองค์ได้ทรงยืนยันถึงพระราชดำริดังกล่าว เป็นต้นว่าในพระราชหัตถเลขาถึง เจ้าพระยาอมรราช (ปั้น สุขุม) มีข้อความตอนหนึ่งว่า :

*
"...ส่วนการที่คนมีความปรารถนาทาง "โปลิติค" ที่เที่ยวพะโกน เปนบ้าอยู่กลางถนนก็ดี ถ้าจะคบคิดกันที่ลับก็ดี ฉันไม่กลัวเลย และฉันไม่เชื่อว่าคนชนิดนี้จะทำการไปให้สำเร็จปรารถนาเขาได้ จนกว่าราษฎรโดยมากจะลงมือ เห็นว่าควร เปลี่ยนแปลงและต้องการให้ เปลี่ยนแปลงลักษณะปกครองนั้น และ เมื่อนั้น เขาจะบันดาลให้การ เปลี่ยนแปลง เป็นไปได้จริง ๆ"²

และคงจะเป็น เพราะสาเหตุประการนี้เองที่ระบอบทหารปกครอง เรานับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบันยังไม่สามารถที่จะเป็นประชาธิปไตย และก็จะยังคงห่างไกลจากระบอบดังกล่าวจนกว่าราษฎรชาวไทย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 156.

*
หมายถึงการเมือง (Politic)

² กองจดหมายเทศุแห่งชาติ ร. 6 ข. 3.1/64 เล่ม 4 ร่างพระราชกรณียกิจพระราชทานเจ้าพระยาอมรราช ลงวันที่ ๙ มิถุนายน 130.

ส่วน ใหญ่จะมีพระราชสำนักในพระราชวังไทย คือ เห็นว่าควรจะ เปลี่ยนแปลงและมีความต้องการจะ เปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยตามที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวไว้

2.2.2 พระราชดำริต่อลัทธิสังคมนิยม

พระราชดำริในเรื่องนี้ส่วนหนึ่งปรากฏอย่างชัดเจนในพระราชบันทึกจดหมายเหตुरายวันส่วนพระองค์เดือน เมษายน 2455 พระราชบันทึกตอนนี้ เริ่มต้นด้วยการอ้างถึงความเห็นเรื่องการกำเริบ ซึ่งหมอบริกส์ (Briggs) มิสชัน เนรือ เมริกััน ได้เขียนบทความชื่อ "A Note On The Conspiracy" ในหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ โดยใช้นามปากกาว่า ทนทานไชยลังกา ความเห็นของหมอบริกส์โดยสรุปมีว่า คนไทยมักจะทะเลาะเบาะแว้งกัน เพื่อประโยชน์ส่วนตัว มิใช่เพื่อประโยชน์ของประเทศสยาม เขาอยากเห็นคนไทยนับแต่พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงชาวบ้านผู้หน้าด้อยร่วมกันทำงาน เพื่อชาติและจากการที่เขาได้ท่องเที่ยวไปในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นับ เป็น เดือน ๆ เขากล้าที่จะพูดอย่าง เบ็ดตกว่าทุกวันนี้ (สมัยต้นรัชกาลที่ 6) ยังไม่มีความรู้สึกรักชาติ สมัยครุสมาน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (United Patriotism) อยู่ในตัวคนไทยเลย¹

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง เห็นด้วยกับหมอบริกส์ และทรงอ้างว่า ด้วย เหตุที่ทรงตระหนักถึงความจริงดังกล่าวมาเป็น เวลานานแล้ว พระองค์จึงได้ทรงพยายามปลุกใจคนไทยให้คิดถึงชาติและรักชาติของนงเองบ้าง โดยตั้งเสียป่าและนิพนธ์ "คำปลุกใจเสียป่า" ขึ้น แม้การดังกล่าวพวกก่อการ ร.ศ. 130 กลับนำไปอ้าง เป็น เหตุหนึ่งของการก่อกบฏแห่งคนไทย พระองค์ทรงกล่าวต่อไปในพระราชบันทึกว่าคนไทยมีโรคร้าย เข้ามาแทรกอยู่ในตัวคือ โรคริษยาซึ่งกันและกันในการส่วนตัวและพวกพ้อง แม้พวกผู้ก่อการกำเริบก็มีความริษยาอยู่ เป็นพื้นและใช้ความรู้สึกนี้เป็น เครื่องดึงดูดใจให้คนที่นิยมความคิดของตน โรคร้ายอันนี้ทรง เห็นว่าฝังอยู่ในสันดานคนไทยหลายชั่วคนแล้ว

¹

พระราชบันทึกจดหมายเหตुरายวัน, หน้า 65-66.

เรียกว่า "ศาสนาพระศรีอารีย์" ถึงแม้ในปัจจุบัน (ขณะที่ทรงพระราชบันทึก) จะไม่มีใครสามารถออกมาโดยตรงว่า นิยมในความคิดนี้หรือที่กล่าวออกมาถึงตัว ไปว่านิยมความดีอย่างลัทธิสังคมนิยม เพราะดู เป็นลัทธิยุโรปดี แต่ก็ทรงเห็นว่าลัทธิสังคมนิยมที่คนไทยเข้าใจและนิยมนั้นก็คือ ศาสนาพระศรีอารีย์ นั่นเอง

พระราชดำริข้างต้นมีข้อควรอธิบาย เพียงเพียงประการ เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้น คือประการแรกขณะที่พระองค์ทรงพระราชบันทึกจดหมาย เพชรรายวันฯ ตอนนี้เป็นเวลาเดียวกันกับที่มีการสอบสวนและเริ่มพิจารณาคดีกบฏ ร.ศ. 130 เพราะฉะนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่ามีหลักฐานบางประการที่ชี้ให้เห็นว่าคณะผู้ก่อการ ร.ศ. 130 มีความคิดทางสังคมนิยมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่พวกก่อการได้รับแบบอย่างจากการปฏิวัติในประเทศจีน ซึ่งนำโดย คร.ซุนยัต เซิน ซึ่งพระองค์ได้ทรงกล่าวถึงในตอนท้ายของพระราชบันทึกนี้

ประการที่สองพระราชดำริที่ว่าคนไทยมีความเชื่อในศาสนาพระศรีอารีย์นั้นน่าจะเป็นเรื่องที่มีความจริงอยู่บ้างไม่มากก็น้อย และเป็นเรื่องที่น่าสนใจกว่าคือไปเป็นอย่างยิ่ง ข้อที่น่าสังเกตก็คืออีก 20 ปีต่อมา หลวงประดิษฐมนูธรรมซึ่งถือกันว่าเป็นยันต์ของของคณะผู้ก่อการ 2475 ซึ่งเป็นผู้ร่างประกาศของคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ก็ได้อ้างพระ "ศรีอารีย์" ว่านำลัทธิสังคมนิยมไทยให้สนับสนุนการกระทำของคณะฯ เห็นว่า เพื่อให้ได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตย ข้อความนั้นตอนหนึ่งมีว่า :

"ราษฎรทั้งหลาย จงพร้อมใจกันช่วยคณะราษฎรให้ทำกิจอันคงจะอยู่ชั่วดินฟ้านี้ให้สำเร็จ คณะราษฎรขอให้ทุกคนที่มีได้ร่วมมือ เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลกษัตริย์เหนือ

*

หลักฐานที่ทางราชการค้นพบในบ้านของผู้ต้องหาที่สำคัญมี หนังสือเรื่องคำแนะนำสั่งสอนเรื่องชาติบ้านเมือง พบที่บ้านร้อยโท จรุง ษะตะเมษ สมุดมัดขาวหนังสือพิมพ์เรื่องกบฏใหญ่ในเมืองจีน ซึ่งปะการติดไว้ในสมุดหนา 44 หน้า พบที่บ้านพันตรีหลวงวิเศษประสิทธิ์วิทย์ (อภัย ทัศนะเวช) กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 บ. 17/10 เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 2 มีนาคม ร.ศ. 130 อ้างในถ้อยสุข นุมนนท์, หน้า 15 และ เชียงอรรถ

กฎหมายพึงตั้งอยู่ในความสงบและเห็นหน้าตากัน อย่างทำการใด ๆ อันเป็นการขัดขวางต่อ คณะราษฎรนี้ เท่ากับราษฎรทั่วประเทศและช่วยหัวราษฎร บุตร หลาน หลาน ของ เหนเอง ประเทศจะมีความเป็นเอกราชอย่างพร้อมพรั่ง ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะต้องมีงานทำไม่ต้องอดตาย ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกัน และมีเสรีภาพพ้นจากการเป็น โพร เป็นข้า เป็นทาสพวกเจ้า หอมดมัยที่เจ้าจะกำหนดนหลังราษฎร สิ่งที่คนพึงปรารถนา คือความสุขความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า "ศรีอารีย์" นั่นก็จะพึงบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า"¹

ในตอนต่อมาของพระราชบัญญัติ พระองค์ได้เปรียบเทียบศาสนาพระศรีอารีย์ และการปกครองตามลัทธิสังคมนิยมว่า มีความคล้ายคลึงกันก็อบ้าน เมืองจะมีความสงบราบคาบ คนจะมีความเสมอภาคกัน ไม่มีความแตกต่างกันในทางเศรษฐกิจ ทรัพย์สินมีอยู่ในแผ่นดินรวมไว้เป็นของกลางไม่มีศาสนา พระองค์ทรงมีพระราชวิจารณ์เรื่องเหล่านี้ไปในลักษณะที่ไม่ทรงเห็นด้วย และทรงเห็นว่า เป็นสิ่งที่ไม่น่าจะ เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เป็นฉันว่า เรื่องของความเสมอภาค ทรงเห็นว่าข้อนี้มีอยู่เพียงหาญหารา แต่ถ้าดูความเป็นจริงก็จะแล เห็นได้ว่าไม่มีผล เมืองแห่งใดในโลกนี้ที่จะเท่าเทียมกันหมดจริง ๆ เพราะทุกคนไม่ได้มีปัญญา มีความรู้ความสามารถเสมอกัน นอกจากนั้นยังแตกต่างกันในเรื่องของความชำนาญ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนได้เปรียบซึ่งกันและกันอยู่มาก พระองค์ยังทรงมีพระราชดำริว่า สังคมนิยมเท่านั้นไม่น่าจะ มี จะลี้กัแห่งสังคมนิยม เก้ ซึ่งได้แก่ดข ๘ จำพวกคือ

1. ผู้ไร้อรรถย และรับยาผู้มีอรรถย เชื่อคนไม่มีก็ไม่อยากให้ผู้อื่นมี
2. ผู้ที่มีความประสงค์จะหาชื่อ ทาอำนาจ ในทางที่ผิดเพน เป็นผู้ส่งสารคนจน และเป็นปาก เลียงของคนจนและกรรมกร
3. ผู้ที่เป็นคยคิดฟุ้งสร้าน แต่มีไหวหาคี อยากจะแสดงไวหารและประสงค์ จะแสดงอำนาจโดย เป่าหรือ เขี่ยให้คนไม่พอใจและก่อ เหตุยุ่ง เพ็งต่าง ๆ

¹ "ประกาศของคณะราษฎร ฉบับที่ 1" 24 มิถุนายน 2475 เอกสารการเมืองการปกครองไทย ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ธีรดิชา กรรณสูต (รวบรวม) (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช) : 211.

๑. ผู้ที่มีความหิวห่อนและสติห่อน ได้ฟัง เขาพูดก็หลงลมปาก เขาไป¹

ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริว่า ดัทธิสังคณนิยม "จะเป็นเครื่อง นำความแตกฉาน ความพินาศพินาศมาสู่คณะ ชูชาติ ชูบ้านเมือง จะเป็นเครื่องทำ ลายอิศรภาพ เป็นแน่แท้ พวกโย เซียลิสต์ ก็จะทำให้ไทยห่อไทยแตกกัน จะทำให้คนที่ห่าง ชั้น เปนชาติเดียวกันมีควายภูเขา เกือบดั่งซึ่งกันและกัน และทำให้มุ่งล้างผลาญซึ่งกันและ กัน เสมอမျှเหยื่อให้พี่น้องแตกกัน เหมือนพราหมณ์ผู้ฉลาด ในอุบายโกง เข้าไปขยุงหมู่กษัตริย์ ลิชชวีศรีจึงพูดถกเถียงให้แตกกัน"² ทรงเห็นว่าการบราบปราย เป็น เรื่องที่ทำได้ไม่่ง่ายนัก เพราะคนที่คิดร้าย เช่นนี้เอานายโล เซียลิสต์ให้ไปประดุจ เลื่ออันงาม เพื่อดวงตาของคนหลงนิยม จะใช้ความรุนแรงเข้าบราบอย่างบราบคนร้ายอื่นก็ทำไม่ได้ เพราะจะทำให้คนที่เขาสติ ปัญญากลับนิยมว่าที่คน ๆ นั้นถูกลงทัณฑ์เพราะเขาพูดจริง ทรงเห็นว่าทางที่ควรจะใช้คือสู้กับ คนพวกนี้ก็ต้องใช้วิธี เกี่ยวกับ เขานั้น เองก็ต้องใช้วิธีพูดอธิบายคัดค้านที่เขากล่าวและมีใช้ คัดค้านเฉย ๆ ต้องแสดงให้เห็นด้วยว่าข้อความที่เขาว่านั้นมัน เป็นควายคิดที่ดี แน่ใน ทางปฏิบัติ จะ เป็นไปได้อย่างที่พูดหรือ ถ้าสามารถแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็น เรื่องที่ เป็นไปไม่ได้แล้วและผู้ฟังรู้สึกตัวก็จะกลับควายคิดได้เอง ข้อที่สำคัญก็คือทรงเห็นว่าไม่ ควรจะตัดทางมิให้คนแสดงควายคิดเห็น ตรงกันข้ามควร จะ เปิดโอกาสให้แสดงเพื่อจะได้ ทราบว่าควายเห็นนั้น ๆ หลาดเคลื่อนไปอย่างไร ควรแก้ไขอย่างไรเพียงไร³

¹ จดหมายเทศุรายวันฯ, หน้า ๑๘.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๗.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

พระราชดำริดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงพระราชวิสัยใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยึดวิถีทางของระบอบเสรีในการต่อสู้ทางด้าน แนวความคิดทางการเมือง ไม่มีพระราชวิสัยที่จะใช้ความรุนแรงกำจัดผู้มีแนวความคิดแตกต่างไปจากพระองค์ แม้กระทั่งผู้ก่อการกำเริบ ร.ศ. 130 ซึ่งคิดประทุษร้ายต่อพระองค์ มิใช่คิด เฉพาะแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง เพียงอย่างเดียว พระองค์ก็ยังทรงมีพระเมตตา ต่อคนเหล่านั้นโดยพระราชทานชีวิตและลดโทษให้ทุกหนไป และในที่สุดก็พระราชทานอภัยโทษ ได้ในปี พ.ศ. 2467 ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์ สมาชิกผู้ก่อ การกำเริบ ร.ศ. 130 ได้เขียนบันทึกความทรงจำมีข้อความรำลึกถึงพระมหากษัตริย์ผู้ ดังกล่าว่า :

"...พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่เรา ซึ่งนับว่าเป็นครั้งสำคัญยิ่งล้นก็คือพระราช ทานชีวิตพวกเราไว้จากคำพิพากษาของกรรมการศาลทหาร โดยเรามีแน่ใจนัก ว่าหากมิใช่พระราชอาพระองค์นี้ทรงเป็นพระประมุขแล้ว พวกเราจะได้พ้นจาก การประหารชีวิตหรือหาไม่ขอให้อุการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสมัยหลัง จากนั้นมาก็พบว่าน้ำพระทัยของพระองค์สูงเก่าน้ำใจของหลายคน ผู้ซึ่งยกตัวเอง เป็นนักประชาธิปไตยโดยจินตนิมิต"²

2.2.3 พระราชดำรินอการ เรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง

หลักฐาน เอกสารที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้เราทราบถึงพระราช ดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวชัดเจนยิ่งขึ้นก็คือ พระราช ดำรินอการ เรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง การเรียกร้องนั้นส่วนใหญ่อยู่ในรูปของ

1

กองจดหมายเหตุนั่งหน้าชาติ, ร.6 บ.17/16 ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ อุณาภกรามมังคกุลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 16 มีนาคม ร.ศ. 130 อ้าง ถึงใน แดงสุช นุ่มนนท์, หน้า 27.

2

เจริญ ศรีจันทร์ เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. 130 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังสาร, 2519), หน้า 214.

การทำหนังสือกราบบังคมทูลฯ และการ เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์¹ สำหรับกรณีของ ทำหนังสือกราบบังคมทูลฯ นั้นที่ฝ่าฝืนมีอยู่ 2 ครั้งด้วยกันคือ กรณีของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพลวงพิณูโลกประชานาถ และกรณีของ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ซึ่ง จะขอกล่าวถึงนามลำดับ

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพลวงพิณูโลกประชานาถ ได้ทรงกรายบังคมทูลความเห็น "เรื่องควรจัดให้มีสมาชิกรัฐมนตรีไว้มีภาระและออกพระราชบัญญัติหน้าใหม่ของสภาไทย" วันที่ 21 เมษายน 2460 โดยเสนอให้รัฐมนตรีมาทำการใหม่ เพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณาร่างกฎหมายและสามารถตั้งกระทู้ถาม เสนอบัด เพื่อที่จะให้คนทั่วไป เห็นว่าไม่ทรงหวงแหนพระราชอำนาจ² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหยิ่งรู้ว่าจะสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพลวงพิณูโลกประชานาถทรงเข้าพระทัยว่าพระองค์ทรงยึดมั่นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพราะฉะนั้นในพระราชหัตถเลขาตอบลงวันที่ 30 เมษายน 2460 ซึ่ง พระองค์ทรง "พูดหาความจริงไม่อำพราง" จึงได้แสดงให้เห็นว่าอันที่จริงแล้วพระองค์ ทรงเลื่อนใสในลัทธิการปกครองของอังกฤษเพราะทรงรู้ดีว่า "แปลลัทธิที่ดีที่สุดจะใช้ได้ สำหรับ เมืองราชาธิปไตย, และไม่ใช่ว่าคิดขึ้น เช่นนี้, ได้คิดมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 แล้ว" อย่างไรก็ตามก็ทรงมีพระราชดำริในขณะเดียวกันว่าลัทธิดังกล่าวยังไม่ เหมาะที่จะนำมาใช้ โดยทันที เพราะคนไทยส่วนใหญ่ยังไม่พร้อม ดังจะ เห็นได้จากข้อความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาตอบ ดังนี้ :

¹ สำหรับการ เรียกร้องทางหน้าหนังสือพิมพ์ให้ เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการปกครองนั้น โปรดดูรายละเอียดใน นางเยาว์ จิตตะบุตตะ, "บทบาทของหนังสือพิมพ์ที่มี ต่อบ้านเมืองการปกครองในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" การเมือง การปกครองไทยสมัยใหม่ : รายงานวิจัยทางประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522)

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ. 001/0 ความเห็น เรื่องควรจัดให้มีสมาชิก รัฐมนตรีได้มีการทำและออกพระราชบัญญัติหน้าใหม่ของสภาไทย

"...ฉันได้เคยรำพึงขยายากแล้วว่า เมื่อไรจะควรจัดให้เมืองไทยมีปาร์ลีเมนต์ ขึ้นได้ ถ้าฉันจะคืนเอาพาสส์ทึช ( ) ไม่เสียวาทูทางการ ( ) ฉันคงประกาศ ( ) เสีย 5 ปีมาแล้ว, แม้มี ปัญหาสำคัญอยู่อย่างหนึ่งซึ่งจะพอสบายเสียไม่คำนึงดูไม่ได้, คือคนไทยเราโดยทั่วไป (ไม่ใช่จำเพาะคนหมู่ 1 ซึ่งชอบเล่นกับหนังสือพิมพ์) พร้อมอยู่หรือยัง ที่จะใช้อำนาจ เลือกผู้แทนของตัวเอง ทำการปกครองตนเอง, มีความเสียใจที่ยังไม่เห็นว่าจะทำการเช่นนั้นสำเร็จได้, เพราะแม้แต่เลือกกรรมการศึกษา วิทยาลัยประจำตำบล ซึ่งเป็นคนแรกแห่งการ เลือกผู้ปกครองตนเองก็ยังไม่ ได้จริงจัง, เจ้านายที่ฝ่าย เทศาภิบาลต้องคอย เชื่อมสอนอยู่ทุกแห่งไป, การเลือกกำนันผู้ใหญ่บ้านซึ่งต่ำลงไปกว่าชั้นแลทำได้ง่ายกว่านั้นก็ยังไม่ เล่นละครผลก¹

ในเรื่องของการรื้อฟื้นรัฐมนตรีสภาขึ้นมาทำการไทยนั้น พระองค์มีความ เห็นว่าถ้าจะพิจารณาในด้านของหลักการก็เป็นสิ่งที่ยอมรับกันได้ ปัญหาที่ว่าหากคนไทยต้องการ มีเสียงในการปกครองหรือในการปรึกษากฎหมายจริง ๆ แล้ว การที่จะจัดให้มีรัฐมนตรี สภาโดยพระเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้แต่งตั้งดังตามพระทัยหรือแต่งตั้งตามคำแนะนำของนายกรัฐมนตรี สภาก็จะคงไม่ เป็นการ เพียงพอและในสายหาของผู้ เรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่ง ทรงใช้คำว่า "ผู้ที่ตั้งตัว เปนปากราชบุร" นั้น อันที่จริงต้องการสภาแบบใดแบบหนึ่งที่มี อำนาจ "กักพระเจ้าแผ่นดินหรืออย่างน้อยก็กัก เสนาบดี," เพราะฉะนั้นถ้าหากว่ารัฐ- มนตรีสภาปรึกษาาร่างพระราชบัญญัติส่งลงไปเสมอๆ ก็คงไม่ เว้นการถูกคำว่า "ป.จ." หรือ ไม่ก็จะกล่าวว่าเพราะ เลือกตั้ง เอาแต่เฉพาะผู้ที่อยู่ภายใต้ อำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน เท่านั้น ไม่ได้คำนึงถึงความต้องการหรือความนิยมของประชาชน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า อยู่หัว ได้ทรงอ้างถึงความ เห็นของพระยาภิรมย์ภักดีที่ปรึกษาาราชการทั่วไป ซึ่งคัดค้านไม่ เห็นชอบด้วยกับการจัดตั้งรัฐมนตรีสภาเช่นกันว่า "ไม่พอหรือมากเกินไป ( ) รวมความว่าถ้ายังมีปาร์ลีเมนต์ไม่ได้แล้ว, ก็ไม่ควรจะมีอะไรที่เบบของเสีย ( ) ขึ้นไว้สำหรับคบหา, เพราะคนที่เขารู้จริงว่าปาร์ลีเมนต์อย่างไร, เขาก็ไม่ เชื่อว่าของ

1

เรื่องเดียวกัน. ข้อความในวงเล็บต้นฉบับได้เว้นว่างไว้

นี่จะแพทพาร์ลิเมนต์ได้, และผู้ที่ไม่เข้าใจเสียเลยถึงวิธีปกครองอย่างคอนสทิตูชัน ก็คงไม่เข้าใจเช่นนั้น, ว่ามโหรีของรัฐมนตรีนั้นอะไร,"¹

อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีความเห็นในที่สุดว่า ถ้าหากสามารถจัดตั้งรัฐมนตรีสภาขึ้นได้ตามพระดำริและได้ผลสยดงความคาดคะเนของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชญุโศภนระชากรมแล้ว พระองค์ก็จะทรงยินดีเพราะจะแบ่งเบาพระราชภาระกิจไปได้มาก พระองค์ยังได้มีพระราชกระแสแนะนำกรมหลวงพิชญุโศภนให้ไปทบทวนกรมหลวงสวัสดิ์ดีว่า จะทรงยอมรับตำแหน่งสภานายกและจะยอมเป็นผู้ตั้งรูปรัฐมนตรีขึ้นใหม่หรือไม่²

ในที่สุดก็ดูเหมือนจะรื้อฟื้นรัฐมนตรีสภาขึ้นยาทำการใหม่ไม่สำเร็จ รัฐมนตรีสภาที่ยังคงมีอยู่โดยมีเจ้าพระยาวิเชียรคี เป็นสภานายก แต่ก็ไม่ได้ทำการอะไรจนสิ้นรัชสมัย

ความล้มเหลวของรัฐมนตรีสภาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมานั้น อาจจะ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การรื้อฟื้นสถาบันนี้ขึ้นมาทำการใหม่ เป็นเรื่องที่ทำได้ยากไม่เฉพาะแต่ในรัชกาลที่ ๖ เท่านั้น แต่รวมทั้งในสมัยรัชกาลที่ 7 ด้วย ดังปรากฏหลักฐานว่าเมื่อเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้กราบบังคมทูลให้รวมอภิรัฐมนตรี รัฐมนตรี และองคมนตรีเข้าเป็นสภาเดียวกัน เรียกว่าสภารัฐมนตรี เพื่อเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น³ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชพิสดเลขาตอบว่า จะต้องดำริให้รอบคอบเสียก่อน เพราะเมื่อตั้งขึ้นมาแล้วก็จะต้องให้เป็นสภาที่ยืนคงและมีประโยชน์จริง ไม่ใช่เป็นเพียงแต่ชื่ออย่างที่เคยเป็นมาแล้ว ดังข้อความตอนหนึ่งดังนี้ :

¹ เรื่องเดียวกัน, ข้อความในวงเล็บต้นฉบับได้เว้นว่างไว้

² เรื่องเดียวกัน,

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร. 7 รล. 7/2 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีแสดงความเห็น เรื่องให้จัดตั้งสภารัฐมนตรี

"เรื่องสภารัฐมนตรีนี้ เป็นเรื่องที่กำลังดำรงกันอยู่เหมือนกัน เท่าที่ได้ฟังความ เห็นต่าง ๆ มาแล้ว ยังมีความเห็นแตกต่างกันมาก จะยุติเอาเป็นแนวว่าอย่างไรจะเป็นผลก็หาได้ไม่ จึงยังได้ร้องขอ ไว้ก่อนเพื่อคำชี้แจงให้รอบคอบ เพราะ เมื่อตั้งขึ้นแล้วก็ต้องให้เป็นสภาพมั่นคง เป็นประโยชน์จริง และไม่ใช่ให้กลายเป็นมีแต่ชื่ออยู่เหมือนอย่างที่เคยเป็นมาแล้ว ฉะนั้นจึงคิดว่าเวลานี้ถึงเวลาแล้วที่จะต้องคิด แก้ไขระเบียบราชการหลายอย่าง แต่จะทำได้โดยรับความเข้าใจหรือไม่ เพราะ เป็น การรับผิดชอบพอสมควร เรื่องอย่างใหญ่หลวงนัก"¹

หลักฐานอีกอันหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า การรื้อฟื้นรัฐมนตรีสภาหรือสภาที่มีลักษณะ เกี่ยวกันขึ้นมาทำการใหม่ มิใช่เรื่องที่จะทำได้ง่ายก็คือ พระดำริของสมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ ในพจนานุกรมรัชกาลที่ 7 ที่เสนอให้ตั้งนิคมมนตรีสภา โดยจะให้เจ้าพระยา ยติธรร (ลออ โกรฤกษ์) เป็นประธาน แต่เจ้าพระยามติธรรไม่ยอมรับ เพราะเกรงว่าจะทำการไม่สำเร็จด้วยเห็นตัวอย่างที่เคยเป็นมาแล้วในอดีต ดังปรากฏในข้อความตอน หนึ่งของจดหมายที่เจ้าพระยามติธรร มิไปถึงบุตรชายชื่อวิสุทธิ ขณะศึกษาอยู่ในประเทศ อังกฤษว่า

"...กรมพระดำรงยังทรง เชิญให้มีลิสต์ เลดีฟ เคาน์ซิล ให้พ่อเป็นประธานอย่าง ที่กรมขุนพิทย เจ้าพระยาเทเวศร์ เจ้าพระยาวิจิตรวงศ์เคยเป็นมา เพราะ การในหน้าที่นี้อยู่ในบรรดา ซึ่งรวมอยู่ในกรมราชเลขา แต่พ่อเห็นว่าจะทำ เฝ้าเสวย^{**} อย่างก่อนเสียชื่อ จึงอดเอื้อนด้วยประการต่าง ๆ"² และในที่สุด

¹ เอกสารเดียวกัน. สำเนาพระราชพิณเลขที่ 14/241 วันที่ 22 กรกฎาคม พุทธศักราช 2469

* ห่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ

** มีความหมายว่าล้มเหลว (Failure)

² เรื่องของเจ้าพระยามติธรร. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยา ยติธรร (ลออ โกรฤกษ์) (กรุงเทพฯ : 2499), หน้า 286.

ก็ปรากฏว่ากรมพระยาคำรงราชานุภาพก็ไม่ทรงสามารถผลักดันให้ตั้งนิคมนครีสภา เพื่อทำหน้าที่ในการจัดทำกฎหมาย (เช่นเดียวกับรัฐมนครีสภา) ได้สำเร็จแม้ระการใด

สำหรับคำกราบบังคมทูลความ เห็นให้ เปลี่ยนแปลงการปกครองอีกครั้งหนึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คือคำกราบบังคมทูลของ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นอกพระราชกรณียกิจจะกราบบังคมทูลความเห็นเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องการปกครอง ปัญหาใจราษฎร เรื่องการศึกษา ฯลฯ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เสมอ ¹ เป็นต้นว่าครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2462 ได้กราบบังคมทูลพระกรุณายังอีกต่าง ๆ ด้านการปกครองและลงท้ายขอให้ทรง เที่ยมการพระราชทานรัฐธรรมนูญ โดยเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี จะขอ เรียบด้วยการทดลองจัดการปกครองหมู่บ้านที่ศรีราชา ² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงตอบคำกราบบังคมทูลนี้ แต่โปรดฯ ให้เสนาบดีเจ้ากระทรวงที่เกี่ยวข้องพิจารณา เสนอความเห็นมี เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมการ สำหรับเสนาบดีกระทรวงการกรรมาการ คือเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี นั้น ได้กราบบังคมทูลว่า ยังมีปัจจัยต่าง ๆ ที่จะต้องคำนึงก่อนที่จะกล่าวถึงรัฐธรรมนูญ ซึ่งเจ้าพระยาสุรศักดิ์จะขอ เริ่มด้วยการทดลองจัดการปกครองหมู่บ้าน ที่สำคัญมีการศึกษาภาคบังคับ ทั้งนี้เพราะราษฎรชาวไทยโดยทั่วไปยังขาดการศึกษา และยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกมากที่จะต้องแก้ไข ดังจะเห็นได้จากข้อความตอนหนึ่งว่า :

"เจ้าพระยาสุรศักดิ์กล่าวถึง Constitution และจะ เรียบด้วยวิธีการปกครองหมู่บ้านดังท่านจะขอทดลอง เมื่อสำเร็จแล้วจะได้ เสนอให้พระราชอาณาเขตได้ตี

¹ โปรดดูรายละเอียดในกองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 ข.3 1/103 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (8 กรกฎาคม 2454, 27 ตุลาคม 2462).

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 ข.3 1/103 หนังสือกราบบังคมทูลความเห็นของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ลงวันที่ 7 มิถุนายน 2462.

เดียนั้น Constitution ยิ่งสำหรับเราจะละเมิด Compulsory education
 เสียที่เดียนั้นจะเป็นไปไม่ได้แน่ ญี่ปุ่นเพื่อนบ้านของเราเขาจัดการปกครองก็มุ่ง
 Compulsory education เป็นข้อใหญ่ เขาตั้งกระทรวงศึกษา พ.ศ. 2415 ต่อมา
 อีกไม่ช้าเขาก็ใช้กฎหมายเกณฑ์ศึกษาที่เดียนั้น สมเด็จพระเจ้าองค์ยาเออ เจ้าฟ้ากรมขุน
 ลพบุรีราเมศวร์ เสด็จกลับมาราวนี้รับสั่งแล้วว่าได้ทรงถามเจ้าหน้าที่ว่า เขาจัดการปก-
 ครองอย่างไรจึงได้ผลเป็นที่พอใจ เช่นนี้ เขากลับมาตอบว่าอาศัยรับจัดการศึกษาให้
 แพร่หลายเท่านั้น...

การเตรียมคนให้ทันสมัยไม่ใช่ใช้แต่เดียนั้น ผู้ใหญ่ก็ต้องการแก้ไขศึก
 ปรีมาณเหมือนกัน ของเราขาดมากทั้ง 2 อย่าง เด็ก ๆ หล่านอยู่นอกวัด และนอก
 โรงเรียนมากมายเต็มที่ ส่วนน้อยที่เข้าโรงเรียนแล้ว รวมทั้งพระราชอาณาจักรเทียบ
 ส่วนร้อยผู้ชายได้เพียง 17 ผู้หญิงได้เพียง .8 เท่านั้น ประเทศใกล้เคียงเราก็คือญี่ปุ่นผู้ชาย
 เขาวัดถึงร้อยละ 98.8 ผู้หญิงร้อยละ 97.7 ส่วนการแก้ไขศึกหรือผู้ใหญ่แล้วตามวัดบ้าน
 นอกนั้นก็มีการให้ทานธรรม แต่ในระหว่างพรรษกาล ผู้ไปฟังเทศน์ก็มีแต่ตามค่ายแม่และ
 สมทานอุโบสถศีลด้วย คนไม่ได้ตั้งใจไปรักษาศีล 8 มักไม่เข้าไปฟังเทศน์เสียทีเดียว
 ผู้ฟังเทศน์เหล่านี้เป็นผู้จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองได้น้อยเพราะชรา และเป็นผู้ต้องการ
 แก้ไขศึกปรีหรือน้อยที่สุดเหมือนกัน ถึงจะไม่แก้ไขปล่อยไว้ก็ไม่อันตรายอันใด ส่วนคนหนุ่ม
 สาวซึ่งจะเป็นประโยชน์มากที่สุด และต้องการแก้ไขศึกปรีหรือน้อยที่สุด ถ้าจะเลยไว้อาจ
 ให้เกิดอันตรายได้นั้น ยังไม่เข้ามารับการให้ทานธรรม เขาชอบมาทำบุญวันพระและ
 ประชุมการรื่นเริงไหว้พระบาทหรือแห่ดาวพระ ซึ่งเป็นการเอิกเริกและได้บุญเอง ความ
 เลื่อมใสในทางศาสนาของคนสามัญ เป็นไปไม่ทางศรัทธา ความเปลี่ยนแปลงสมัยชวนให้
 ศรัทธาอันน้อยทางการสั่งสอนเข้าด้วย คนไม่ศรัทธาเป็นพาลก็กลับเป็นพาลไป เพราะไม่ค่อย
 จะกลัวบาป ทั้งนี้ไม่ใช่บัดนี้เลื่อมลงได้ค่อย ๆ เป็นเช่นนี้มานานแล้วด้วยความเปลี่ยนแปลง
 สมัย แต่บัดนี้ถึงจับกระแสเบื้องขึ้น สมเด็จพระมหาสมณะได้ทรงวางระเบียบจัดการคณะสงฆ์

*

มีความหมายว่าการศึกษาภาคบังคับ

และฝึกหรือ เจ้าครุฑะ ตลอดจนให้มีการสอนวิชาอักษรธรรมสำหรับภิกษุสงฆ์ เสร็จทั่วไพบ การเรียบ
จัด เช่นนี้ย่อมได้ผลช้า แม้พระบรมศาสดาจะได้ เรือทันเวลา เหมือนปลูกบ้านตัดถนนโยได้ พระธรรมธิก
ผู้สาขารศ. พยายามดึงพวกหญิงสาวเข้ามาเพื่อการรู้ธรรมมีบ้างแล้ว และการประชุมสิ่ง
สอนของพวกข้าราชการที่ออกตรวจการมาท้องถิ่นที่ก็มีมากขึ้น แล้วจะ เกี่ยวกับการเตรียมเด็ก
การเตรียมผู้ใหญ่ยังไม่พอได้เอง ฉะนั้นการเตรียมคนให้ทันสมัยของเรายังคงอยู่ในสภาพล้าเห
ทั้ง 2 พแนก...¹

2.3 พระบรมราชาโฆบายในการสร้างสติชาตินิยม

ดังกล่าวนำมาแล้วในข้างต้นว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระ-
หนักกว่าความนิยมของมหาชนในโลกนี้เดินไปในแนวทางประชาธิปไตย สำหรับเมืองไทยพระองค์
ทรงเห็นว่าก็คงจะต้องเป็นไปอย่างประเทศอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้จึงได้ทรงเตรียมการเพื่อการ
เปลี่ยนแปลงที่จะมีขึ้นในอนาคต พระบรมราชาโฆบายสำคัญประการแรกที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า
จะต้องกระทำก่อนอื่นหมกก็คือ การปลูกให้คนไทยมีความรู้สึกชาตินิยม กล่าวคือมีความรักและ
หวงแหนความเป็นไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญส่วนใหญ่นิยมมองข้ามไป ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องที่มี
ความสำคัญยิ่ง ในพระราชนิพนธ์เรื่อง "เมืองไทยจงตื่นเถิด" ทรงปรารภถึงความสำคัญของ
ความรู้สึกชาตินิยมไว้ในคำนำของเรื่องดังกล่าวว่า เป็นเรื่อง "ที่เนื่องด้วยประโยชน์สำคัญยิ่ง
ของเมืองไทย อันเป็นปัจจัยแห่งความทรงอยู่ของประเทศ"² พระองค์ยังทรงมีพระราชดำริ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร. 6 บ. 3 1/103 ความเห็นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์
มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ต่อความเห็นเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เรื่องการปกครอง
และการจัดตั้งโรงเรียนข้าราชการ

² อิศวาหา, "เมืองไทยจงตื่นเถิด" บันทึกคดี พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาการ 2515.), หน้า 2.

ด้วยว่าความรักชาติอันเป็นส่วนสำคัญของความรู้สึกชาตินิยมนั้น เป็นรากฐานที่สำคัญของความ เจริญรุ่งเรืองของชาติ ทรงระนุถึงเรื่องนี้อย่างชัดเจนในข้อความตอนหนึ่งของพระบรมราชาโฆวาทพระราชทานแก่อาจารย์โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ในวันงานประจำปีของโรงเรียนว่า "เราต้องการเห็นความรุ่งเรืองของชาติเราไม่ใช่หรือ? ก็ความรุ่งเรืองของชาติเรานั้นมีอะไร เป็นมูล เป็นรากเง่า? ต้องมีความรู้สึกรักบ้านเกิด เมืองนอนของตัวจริง ๆ แต่ก่อนที่จะมีความรู้สึกรักชาติบ้านเกิด เมืองนอนได้เช่นนี้ต้องเพาะขึ้นมา เพื่อย่อมเพาะต้นไม้เหมือนกัน"¹ .ในพระบรมราชาโฆวาทเดียวกันนี้ พระองค์ได้ทรงกล่าวถึงวิธีการเพาะให้น้ำใจบังเกิดความรักชาติบ้านเมืองว่า "สิ่งที่จะเพาะให้น้ำใจบังเกิดความรักชาติบ้านเมืองได้ ต้องเริ่มเพาะจากความรักหณะของตัวเองก่อน ต้องให้รำลึกอยู่เสมอว่าตัวอยู่ในขณะนั้นแล้วต้องเอาใจใส่เท่ากับฝากน้ำใจของตัวเองไว้ในขณะ และต้องหวังดีหวังประโยชน์ของหณะมากกว่าหวังประโยชน์ของตัวเอง บางทีประโยชน์ของหณะอาจจะต้องการให้ตัวบุคคลประพฤติดีสิ่งซึ่งไม่พอใจหรือไม่สะดวกใจ หรือแม้บางที่ถึงกับขอความเสียหาย ให้เสียสละความสุข เสียสละความสะดวกของตัวเอง ที่สุดเสียสละร่างกายชีวิตเพื่อประโยชน์ของหณะนี้ เป็นธรรมเนียมหนึ่งซึ่งข้างฝ่ายยุโรปเรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า เอสปริต์ เดอ คอร์ปส์" (Esprit de Corps) ถึงแม้ประเทศอังกฤษจะใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นศัพท์นี้อยู่ ในประเทศเรานี้ข้าพเจ้าจึงมิได้คำศัพท์ขึ้นใหม่ เพราะเป็นศัพท์ที่เขาใช้อยู่ทั่วโลกแล้ว ถ้าหากจะลองค้นดู คงได้คำที่เลขพูดกันมาแล้วว่า "ความรักหณะ หวามเห็นแก่หณะ" แต่ไม่กินความลึกซึ้งเท่าศัพท์ "เอสปริต์ เดอ คอร์ปส์" ของฝรั่งเศสได้เลย เพราะคำแปลของศัพท์นั้นแปลว่า เหมือนดวงใจหรือเป็นวิญญาน คือวิญญานหรือดวงใจของหณะ หมายความว่าบุคคลที่มีธรรมอย่างนั้นต้องยอมหมดยกทุกอย่างให้แก่หณะ ถ้าอาจารย์และครูฝึกสอนให้นักเรียนรู้จักมี "เอสปริต์ เดอ คอร์ปส์" รู้จักรักหณะของตัวเอง ไม่ใช่แต่ในเวลาที่ยังคงเป็นนักเรียน ถึงแม้ออกจากโรงเรียนแล้ว เมื่อไปพบผู้ใดที่เคยเป็นหณะโรงเรียนเดียวกัน ก็ยังมีมิตรจิตดีเพื่อแผ่ต่อไปเสมอ เมื่อพบเพื่อนร่วมหณะเดิม ได้มีความสุขก็ควรช่วยยินดี เมื่อประสบพบ-

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระบรมราชาโฆวาทพระราชทานแก่อาจารย์โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ในวันงานประจำปีของโรงเรียน ณ วันที่ 28 ธันวาคม 2465" พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 200-281.

เขาได้รับความทุกข์ควรมายาม เปลืองทุกอันนั้นโดยวิธีใดวิธีหนึ่งที่พึงจะทำได้ โดยไม่เสีย
หนทางธรรมที่นับว่าเป็นข้อสำคัญที่จะต้อง เพราะขึ้นก่อน เมื่อเพาะ "เอสปรี่ดี เดอ คอร์ปัส"
ขึ้นได้แล้ว การที่จะเพาะควาเจริญรักชาติบ้านเมืองของตัว ซึ่งจะ เป็นผลดีจริงสมกับที่ปรารถนา
.....

.....เมื่อรู้จักรักคณะแล้วต้องรู้จักนึกต่อไปว่า การรักคณะนั้นเองคือรักชาติ
บ้านเมือง เพราะชาติเราก็คืออะไร? ก็คือเหมือนคณะไทยคณะใหญ่ที่สุดเราเป็นสมาชิกของคณะ
นั้นทุกคน ควรต้องคิดอ่านช่วยเหลือคณะของเราอย่างดีที่สุด แม้ว่าในเวลาที่จะต้องจำเป็นเราจะ
ต้องสละความสุขสำราญและแม้อิสรภาพส่วนตัว เพื่อขอแต่ให้ดำรงอิสรภาพของคณะ ดำรง
อิสรภาพของชาติเราไว้ คั้งนี้จึงจะนับว่าไม่เสียสละเปล่า ถ้าตั้งใจได้เช่นนี้แล้วคณะของ
เราก็จะยืนยาวและชาติของเราก็จะรุ่งเรืองจะมีผู้นับหน้าถือตาต่อไปชั่วกาลนาน"¹

มีข้อนำสังเกตุที่จะขอกล่าวถึง ณ ที่นี้ก็คือ ที่ผ่านมาเรายังจะพิจารณาพระบรม
ราชาไชยชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ในทางที่ว่าเพื่อรักษาและ
เสริมสร้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งอันที่จริงแล้วเราสามารถที่จะพิจารณาลักษณะที่นิยม
ได้ในอีกทางหนึ่งคือ ในฐานะที่เป็นพื้นฐานอันจำเป็นของการสถาปนาระบอบประชาธิปไตย
MacIver ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า "ถ้าปราศจากเสียซึ่งความรู้สึกชาตินิยม หรือไม่มี
ความรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่ประชาชนแล้ว ก็เป็นการยากที่ที่วางพื้นฐานที่มั่นคงให้กับ
การปกครองระบอบประชาธิปไตย² พระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เองก็ทรงตระหนัก
ถึงความสำคัญของลัทธิชาตินิยมในการประการนี้ โดยทรงพระราชดำริเห็นว่าความรักชาติเป็น
พื้นฐานอันสำคัญยิ่งของการปกครองแบบสาธารณรัฐ รวมทั้งแบบพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้

¹ พระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระบรมราชาไชยวาทพระราชนานก์
อาจารย์โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ในวันงานประจำปีของโรงเรียน ณ วันที่ 28 ธันวาคม
พ.ศ. 2465" พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 280-283.

² R.M. MacIver, The Web of Government (New York : The Macmillan
Company, 1965), P. 133.

รัฐธรรมนูญ ทรงเห็นว่าถ้าปราศจากความรักชาติแล้ว จะกระทำการเพื่อประโยชน์ของชาติ เพียงฝ่ายเดียวย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ดังจะเห็นได้จากข้อความตอนหนึ่งในพระราชบัญญัติกฎหมาย เหตุร้ายวันส่วนพระองค์ เดือนมีนาคม 2454 ว่า :

"... เรื่องราวของผู้อื่นก็จะเห็นชั้นอยู่บ้าง คือจะเห็นชั้นว่าคนยังมีความคิดอุศยา หมุ่หมยอยู่ณี่ฤา จะ เป็นผู้ที่จัดการปกครองชาติบ้านเมืองอย่างริบลิคได้ อย่ำว่าแต่ริบลิคเลย ถึงแม้จะปกครองอย่างลักษณ เจ้าแผ่นดินมีคอนสติตูชัน ก็ไม่ นำจะทำไปได้ ยังไม่รู้จัก เอาความรักชาติ เข้าข่มความอุศยาในใจตนเองแล้ว จะทำการให้เป็นประโยชน์แก่ชาติฝ่ายเดียวได้อย่างไร¹

ด้วยเหตุนี้การปลุกใจคนไทยเพื่อเพาะ "เอสปรีต์ เดอ คอร์ปัส" จึงเป็นปฐม ราชกรณียแห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ และเพื่อการนี้ พระองค์ทรงดังกองเสื่อป่าเป็นสมาคมสำหรับผู้ใหญ่และกองลูกเสื่อ เป็นสมาคม สำหรับเด็กชั้น ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2454 และ 1 กรกฎาคม 2454 ตามลำดับ

เพื่อเป็นการสนองพระบรมราโชบายดังกล่าวในอีกทางหนึ่ง พระองค์ยังได้ทรง พระราชนิพนธ์หนังสือปลุกใจประชาชนขึ้นอย่างมากมาย ทั้งในรูปของบทละครพูด ร้อยแก้ว และร้อยกรอง ลงพิมพ์ในวารสารและหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เช่น สมุทรสาร ทวีนิมิตตา ดุสิต สนิท และหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ที่มีอยู่ในขณะนั้นอีกหลายฉบับ โดยใช้พระนามจริงบ้าง พระนามแฝงบ้างแล้วแต่กรณีพระราชนิพนธ์บทละครพูดที่สำคัญในเรื่องของปลุกใจให้รักชาติ มีอาทิเช่นบทละครพูดเรื่อง "หัวใจนักรบ" ซึ่งมีเนื้อเรื่องที่ทำให้เกิดความรักชาติ ดังจะ เห็นได้จากพระราชนิพนธ์ตอนหนึ่งว่า

"ขอแต่เพียงไทย เราย่ำพลาญชาติ
จงร่วมชาติร่วมจิต เป็นข้อ ไทน์
ไทยย่ำมุ่งร้ายทำลายไทย
จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวัง เมือง"

¹ จดหมายเหตุรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 48.

พระองค์ยังโปรดฯ ให้นำพระราชนิพนธ์บทละครพูดไปแสดง เป็นบทละคร เพื่อเก็บเงินบำรุงสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น การสร้างเรือรบ "พระร่วง" บำรุงราชนาวิสมาคมและบำรุงการเสื่อป่า เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการที่ทรงจัดการแสดงละครขึ้นเสมอ ๆ นั้นนอกจากเป็นการอบรมศีลธรรมและส่งเสริมให้เกิดความรักชาติแล้ว ยังช่วยทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์อีกด้วย สำหรับพระราชนิพนธ์ประเภทร้อยแก้วและร้อยกรองนั้นก็มิจุดประสงค์ทำนองเดียวกันกับพระราชนิพนธ์ประเภทละคร¹

เมื่อพิจารณาพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาถึงตอนนี้จะเห็นได้ว่า พระองค์ได้ทรงก่อให้เกิดความรู้สึกรักชาติ และความเป็นไทยขึ้นมาในจิตใจของคนไทย ซึ่งสังคมไทยแต่ก่อนมานั้น เรียกได้ว่าขาดเอกลักษณ์ในข้อนี้เพราะได้รับการอบรมให้คิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัว เป็นสำคัญ ท่านที่มีความเห็นว่าคนไทยขาดเอกลักษณ์ดังกล่าวก็คือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เสนาบดีกระทรวงธรรมการในสมัยรัชกาลที่ 6 ด้วยเหตุนี้ท่านจึงตระหนักถึงความจำเป็นที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราโชบายที่จะก่อให้เกิดความรักชาติและความเป็นไทยขึ้นมาในจิตใจของคนไทย ดังจะเห็นได้จากความเห็นของท่านในบทประพันธ์ชื่อ "ราชสดุดี" ซึ่งใช้นามปากกาว่า "ครูเทพ" ดังนี้

"มองภัยไทยทั้งหมด	ยังมี มโนภัย
เป็นโรคกินลึกหาย	ยากแก้
คือเราอบรมวิธี	ธรรมเทิด ทนตน
ขณะปล่อยพลอยดั่งแก้ว	เพื่อผิว เองเอ๋ย
ใฝ่พระทัยใคร่ให้เกิด	การถือ ชาติขึ้น
ดีกว่าต่างเขามัว	มอมไว
เสื่อป่า ลูกเสื่อกระพือ	กำเน็ด
เพราะพระแต่งตั้งให้	ปลุกกมล" ²

¹ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ บทละครพูด พระราชนิพนธ์ร้อยแก้วและพระราชนิพนธ์ประเภทร้อยกรอง ใน เรียงความเรื่องพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 และเรียงความฉบับได้รับรางวัลทุนภูมิพลฯ (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504)

² โคลงกลอนของครูเทพ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2515), หน้า 15.

ครูเทพยังได้ทำเชิงอรรถอธิบายความหมายของคำต่าง ๆ ในบทประพันธ์ไว้ด้วย เพื่อให้ทราบความหมายชัดเจนยิ่งขึ้นคือคำว่า "อรรณพเทิด ทนุตน" ได้อธิบายว่า "เราทำบุญหมายเอาบุญ ไปสู่สุขภคิ สำเร็จมรรผล เหล่านี้ล้วนเพื่อตน แม้ทำบุญแก่พระก็หมายเพื่อตนนี้เอง การคคะ เช่นการบำรุงท้องถื่นหรือบ้านเมือง หรือหมู่คณะเลยจัดจางไปหมด อะไรไรรัฐมาดต้องทำให้ทุกอย่าง คนจะชวนชวายก็ด้วยเหตุเกี่ยวกับประโยชน์ตนเท่านั้น อันนี้เป็นภาวะของคนไทย ดังได้เคยเป็นมาแล้ว เกือบทั่วไปในสมัยที่ใช้วิธี เลข ไพร่สม เจ้าหม่อมขุนายจัดบ้าน เมืองอย่างกองทัพ" คำว่า "การถือชาติ" หมายถึง "ความรู้สึกรักพร้อมของประชาชนเพื่อชาติ" และคำว่า "มอบไว้" คือ "มอบหมายให้รัฐบาลทำให้ทุกอย่าง ไม่คิดช่วยตนเองบ้างเลย นอกจากเกี่ยวกับประโยชน์ส่วนตัว"¹

ความเห็นของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีดังกล่าวข้างต้น เป็นเรื่องที่มีค่าควรแก่การพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากท่านเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในเรื่องของการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จาก การที่ ท่านได้รับการไว้วางพระราชหฤทัยให้ดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. 2455 ในขณะที่ท่านมีอายุได้เพียง 36 ปี และดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในปี พ.ศ. 2459 ขณะที่ท่านมีอายุเพียง 40 ปี ซึ่งท่านได้ดำรงตำแหน่งนี้สืบต่อมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งสำคัญในกระทรวงธรรมการ ท่านได้สนองพระบรมราชโองการในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษาเป็นอันมาก ที่สำคัญและสำเร็จลงด้วยความยากลำบากยิ่งก็คือ การสถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อันเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของประเทศไทย และการศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 เรื่องดังกล่าวสำเร็จและเริ่มจัดทำไปได้ก็ด้วย "พระปรีชาญาณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และด้วยความมานะอดทนและความสุขุมคัมภีร์

¹ เรื่องเดียวกัน.

ภาพของพระฯ สนั่น ธัญศักดิ์มนตรี¹ ความสำเร็จดังกล่าวย่อม เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า
*
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เข้าถึงพระราชดำริ เป็นอย่างดียิ่ง

อนึ่ง ความสัมพันธ์ที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีมีต่อพระย เทสม เด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีมาตั้งแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังดำรงพระราช
อิสริยยศเป็นสมเด็จพรอนุพรราช เป็นดังนี้ว่าในด้านของการประพันธ์ เมื่อทรงโปรดฯ ให้ตั้ง
ทวีปัญญาสโมสรโดยทรงดำรงตำแหน่งสถานายก เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นสมาชิกด้วย
ผู้หนึ่ง ได้ส่งบทประพันธ์ลงพิมพ์ในหนังสือของสโมสรอยู่เสมอ ๆ และได้รับพระราชทานเสื้อสี
ฟ้า หมายเลข ร.ว. (วิทยา) ของทวีปัญญาสโมสร นอกจากนี้ท่านคงจะมีโอกาสรับใช้
เบื้องพระยุคลบาทในเรื่องต่าง ๆ อีกหลายเรื่องรวมทั้งคงจะได้ถวายตัว เป็นมหาดเล็กด้วย
ดังจะเห็นได้จาก เมื่อเสด็จ เสด็จถึงวัดลยุธาภิเศกเป็นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ก็ได้พระราชทาน เข็มขัดหลวงเดิมแก่ท่านในวันที่ 17 พฤษภาคม 2455

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น ความเห็นต่าง ๆ ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีใน
ส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาจึง เป็นเรื่องที่น่าจะมีค่าควรแก่การพิจารณาจับฟัง

2.4 วัตถุประสงค์ของบทพระราชนิพนธ์ในทางการเมือง

บทพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนอกจากมี
วัตถุประสงค์เพื่อปลุกใจคนไทยให้เกิดความรักชาติดังกล่าวแล้ว ยังเข้าใจกันว่าวัตถุประสงค์
ทางการเมืองที่สำคัญอีก 2 ประการคือ เพื่อต่อต้านแนวความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองไปสู่ระบอบอื่น และเพื่อปกป้องรักษาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยเฉพาะอย่าง
ยิ่งนักวิชาการที่ยังคงเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริทาง
การเมืองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มักจะอ้างถึงเหตุผล 2 ประการนี้เป็นนัยสนับสนุน ซึ่งถ้า

¹ บทประพันธ์บางเรื่องของครูเทพ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยข เส่ม, 2486
(พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) หน้า ง-จ. หมายเลข ด่วนสะกด
การันต์คงไว้ดวยต้นฉบับ

*

รายละเอียดของเรื่องนี้บางประเด็นจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

พิจารณาเฉพาะภาพที่ปรากฏแล้วก็จะเห็นว่า เป็นเรื่องจริงอย่างไรมีข้อน่าสงสัย เพราะข้อความในบทพระราชพิธีพนธ์ต่าง ๆ เป็นจำนวนมากยืนยัน เช่นนั้น แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกลงไปถึงสาเหตุที่ทรงมีพระราชพิธีพนธ์ในลักษณะดังกล่าวแล้ว ก็จะเห็นถึงความจำเป็นซึ่งทำให้ต้องทรงมีพระบรมราโชบาย เช่นนั้น

สำหรับวัตถุประสงค์ประการแรกที่ว่า เพื่อต่อต้านแนวความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบอื่นนั้น เห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีที่เป็นแนวความคิดทางสังคมนิยม แต่ถ้าเป็นกรณีของการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยแล้ว พระองค์ทรงมีข้อพิจารณาที่แตกต่างออกไป เพื่อความกระจ่างในประเด็นนี้จะห้องพิจารณาถึงแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อแนวความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงระเพณีการปกครอง ซึ่งมีอยู่ ๓ ประการด้วยกันคือ ประการแรก ลัทธิใดจะมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ได้กับเมืองไทยประการที่สอง เราพร้อมหรือยังที่จะเปลี่ยนระเพณีการปกครองไปสู่ระบอบดังกล่าว และประการที่สาม เมื่อเปลี่ยนระบอบการปกครองไปสู่ระบอบนั้น ๆ แล้ว ใครจะเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ทรงเห็นว่าถ้ายังคอมมิวนิสต์ทั้ง ๓ นี้ไม่ได้ด้วยความแน่ใจละก็ อย่าเพิ่งนิยมว่าลัทธินี้ วิธีการนี้เป็นของดีและน่านิยม¹

ในพระราชหัตถเลขาตอบคำกราบบังคมทูลของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชญุโลภประชานาด ซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้น ได้ทรงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงพระราชดำริที่ทรงมีต่อข้อพิจารณา ๒ ประการแรก กล่าวคือในข้อพิจารณาประการแรก ทรงเห็นว่าระบอบรัฐธรรมนูญแบบอังกฤษเป็นระบอบที่มีความเหมาะสมที่อาจนำมาใช้ได้กับประเทศไทย สำหรับข้อพิจารณาประการที่สองที่ว่า เราพร้อมหรือยังที่จะเปลี่ยนแปลงระเพณีการปกครองไปสู่ระบอบดังกล่าวนั้นทรงพระราชดำริเห็นว่า ยังไม่ถึงเวลาเพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่พร้อม

ข้อพิจารณาประการที่สองเป็นเรื่องที่สำคัญมาก พระองค์ทรงย้ำถึงเรื่องนี้บ่อย ๆ เมื่อกล่าวถึงความคิดที่เสนอให้เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ซึ่งพระองค์ก็จะทรงให้ข้อ

¹ โปรดพิจารณาพระบรมราโชวาทแก่ผู้ไปศึกษา ณ ต่างประเทศ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๖๘ ใน ทวี มุขระโกษา, พระมหาธีรราชเจ้า (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๖๖๙-๖๗๐.

คำนี้ในลักษณะเดียวกันว่า คนส่วนใหญ่มีความพร้อมที่จะ เปลี่ยนแปลงหรือยัง เป็นต้นว่า พระราชนิพนธ์ เรื่อง "เมืองไทยงดื่นเถิด" พระองค์ได้ทรงกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ตอนหนึ่งว่า

"...ในคราวหน้าที่ท่านจะกล่าวถึงเรื่องแห่งรัฐบาล ที่จะต้องจัดการแก้ไขสิ่งใด ๆ ควรท่านเองจะรู้สึกแน่นอน เสียก่อนว่าตัวท่านอีกทั้งผู้ร่วมชาติของท่านอื่น เป็นส่วนมากพร้อมที่จะรับผลแห่งการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ เสียก่อน ถ้ามิฉะนั้นการที่ท่านจะโงนจะไม่มีประโยชน์อย่างใดเลย"

ด้วยเหตุที่ทรงพระราชดำริ เห็นว่ายังไม่ถึงกาลที่จะ เปลี่ยนประเพณีการปกครอง เพราะฉะนั้นเมื่อทรงพิจารณาถึงข้อพิจารณาประการที่สามที่ว่า เมื่อเปลี่ยนประเพณีการปกครองไปสู่ระบอบนั้น ๆ แล้วใครจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์ จึงทำให้ทรงรู้สึกว่าผู้ที่เรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงประเพณีการปกครองโดยทันทีทั้ง ๆ ที่น่าจะรู้แก่ใจว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่พร้อม เป็นแต่เพียง "ผู้ที่ชอบโอ้อวดว่าเป็นนักประชาธิปไตย แต่ความจริงเป็นจอมโกหกทั้งนั้น" และยังเป็นพวกที่หากินกับความโง่เขลาเบาปัญญาของประชาชน ดังข้อความตอนหนึ่งในพระราชนิพนธ์ เรื่องอุตตรกุรุว่า :

"...ในสมัยปัจจุบันนี้ออกจะเป็นความนิยมอย่างหนึ่งของบรรดาผู้วิเศษจำพวกหนึ่งซึ่งจะแสดงตนเป็นคนศิวิไลซ์และทันสมัย พวกนี้เยาะเย้ยทุกอย่างที่เก่าหรือเก่าแก่ ธรรมเนียมเก่า ๆ องค์กรและความคิดเก่าเหล่านี้ถูกป้ายสีให้อยู่ในประเภทไร้ประโยชน์ เพราะเหตุว่าเก่าและไม่ทันสมัย ท่านผู้วิเศษเหล่านี้ย่อมปรารถนาที่จะกวาดหอนคนและของเก่าทิ้งมวลนี้ลงทะเลดำให้ราบเรียบไปเพื่อคนหนุ่มและของใหม่จะได้มีโอกาสสร้างโลกใหม่ให้สมความนิยม... ซึ่ง "ผู้รักชาติมนุษย" หรือ "ผู้กู้ชาติ" ชอบสนับสนุน อีกนัยหนึ่งก็คือผู้ที่ชอบโอ้อวดว่าเป็นนักประชาธิปไตย แต่ความจริงเป็นจอมโกหกทั้งนั้น พวกท่านเหล่านี้หากินจากความโง่เขลาเบาปัญญาของมนุษย์ ซึ่งมีอาการพร้อมที่จะคิดโรคไม่รู้จักสงบ..."²

¹ อีหว่าพหุ, "เมืองไทยงดื่นเถิด", หน้า 49.

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, "อุตตรกุรุ" ชุมนุมพระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2517), หน้า 347-348.

จะเห็นว่าที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงทัศนคติด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นการคัดค้านในแง่ที่ว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะนำการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาใช้โดยทันที มิใช่ว่าทรงต่อต้านระบอบประชาธิปไตยอย่างสิ้นเชิง เพราะในความเป็นจริงนั้น แม้ว่าพระองค์จะมีได้ทรงยกย่องระบอบประชาธิปไตยว่าเป็นระบอบที่ดี หรือ เป็นระบอบที่สมบูรณ์ แต่พระองค์ก็ทรงพระราชดำริเห็นว่าระบอบนี้ (ระบอบประชาธิปไตยแบบอังกฤษ) เป็นระบอบที่เหมาะสมที่อาจนำมาใช้ได้กับ เมืองไทยในอนาคต อีกทั้งยังเป็นระบอบที่อยู่ในความนิยมของมหาชน ด้วย เหตุนี้พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริเตรียมการ เพื่อ เปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่เนิ่น ๆ ซึ่งรายละเอียดของการนี้จะกล่าวถึงในบทต่อไป

สำหรับวัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งของบทพระราชนิพนธ์ที่ว่า เพื่อปกปักรักษา ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น มีสาเหตุเนื่องมาจากบทพระราชนิพนธ์หลายเรื่องมีข้อความที่เน้นถึงความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์อยู่ด้วยไม่มากก็น้อย จึงทำให้เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้พระปรีชาสามารถทางการประพันธ์ของพระองค์ไปในทางที่โน้มน้าวจิตใจประชาชนให้มีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ และ เพื่อที่จะรักษา ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นสำคัญ ความเข้าใจนี้จะถูกต้องแต่เพียงบางส่วนเท่านั้น ที่ว่าถูกต้องก็คือ ในแง่ที่ว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงเป็นธรรมดา อยู่เองที่จะทรงเห็นว่าระบอบดังกล่าว เป็นระบอบที่ดี ในพระราชบันทึกจดหมาย เหตุรายวันฯ พระองค์ก็ได้ทรงเคยแสดงความ เห็นในข้อนี้ไว้ว่า "...ถ้าเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้ที่มีสติปัญญาสามารถ และมีความตั้งใจมั่นอยู่ว่าจะทำการให้บังเกิดผลอันดีที่สุดแก่ชาติบ้าน เมืองนี้แล้วก็จะ เป็นการ ดีที่สุดจะหาลักษณะปกครองอย่างใดมา เปรียบปานได้โดยยาก"¹ อย่างไรก็ตามพระองค์ทรง มีพระราชดำริด้วยว่าความดีของระบอบดังกล่าว เป็นเรื่องที่มีเงื่อนไข เพราะถ้าหากพระเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้ที่ไม่ฉลาด เขลา เบาปัญญา หรือไม่ตั้งอยู่ในราชธรรมแล้วก็จะ เป็นปัญหาต่อประเทศ

¹ จดหมาย เหตุรายวันฯ, หน้า 49.

ชาติเป็นอันมาก ดังจะเห็นได้จากข้อความถัดมาที่ว่า "แต่ถ้าแม่เจ้าแผ่นดิน เป็นผู้ที่โหดเหี้ยม เขามาบัญชา ชาติความสามารถ ชาติความพยายาม เพลิด เพลินไปแต่ในความสุขส่วนตัว ไม่เอาใจใส่ในหน้าที่ของชนชั้นนี้ ก็ ถ้าเป็นผู้ที่มีน้ำใจพาลสันตาคาลหยาบคร่ำยและไม่ตั้งอยู่ใน ราชธรรม เห็นแก่พวกพ้องและบริวารอันสอพลอและประจบฉ้อฉลนี้ ก็ ประชาชนก็อาจจะได้รับความเดือดร้อน ปราศจากความสุขไม่มีโอกาสที่จะเจริญได้" ดังนี้จึงเห็นได้ว่าเป็นการ เสี่ยง ชุมเสี่ยงกรรมอยู่"¹

เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือตรง เห็นว่าประเทศไทยยังไม่พร้อมที่จะ เปลี่ยนประเพณี การปกครอง การสนับสนุนและธำรงไว้ซึ่งสถาบันการปกครองเก่า เพื่อให้การบริหาร ประเทศรอดหน้าต่อไป จึงเป็นเรื่องที่มีควาจำเป็น พระองค์ได้ทรงแถลง เรื่องนี้ อย่าง ชัดเจนว่า :

"ในประเทศซึ่งใช้วิธี ปกครองโดยมีพระ เจ้าแผ่นดินทรงอำนาจสิทธิ์ขาดอย่างใน เมืองเรา นี้ ถ้าคนทั้งหลายมีความ เชื่อถือในตัวพระ เจ้าแผ่นดินแล้ว การงาน ก็อาจจะดำเนินไปโดย เรียบร้อย ทั้งพสกนิกรก็จะไม่มีความ เห็นผิดคิดกระด้าง กระเดื่องไปต่าง ๆ แต่ถึงแม้ว่าพระ เจ้าแผ่นดินจะเป็นผู้ที่มีความมุ่งสืบมา ไต่ๆ ก็ตาม ถ้าผู้ที่รับใช้ไม่พยายามทำกิจ การตามหน้าที่ของตนๆ โดยเต็มสติกำลัง และความสามารถแล้ว ก็ยากที่พระ เจ้าแผ่นดินจะทำการให้สำเร็จไปด้วยดีได้ เพราะฉะนั้นในคำพูดของเราทั้งใน เชื้อดอยในจักรี ทั้งที่พูดที่กระทรวงวังทั้งที่ พูดกับเสือน้ำ จึงกำชับข้อ นี้อยู่มาก"

อย่างไรก็ตามก็มีใ้ใช้ว่าจะทรงมีพระราชดำริที่จะรักษาระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ไว้ชั่วกาลนาน เพราะพระองค์ทรงตระหนักว่ากาลเวลาของระบอบนี้ใกล้จะล่วงเลย และ ได้ทรงแสดงให้ เห็นถึงพระราชดำริดังกล่าวหลายครั้งหลายครา เป็นคั้นว่าพระราชดำริสอดบ เนื่องในพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาด เล็กในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457 เป็นครั้งหนึ่งทีแสดงให้ เห็นถึงพระราชดำริดังกล่าว ข้อความตอนหนึ่งมีว่า :

“...วิธีดำเนินการของผู้ที่เป็นใหญ่ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจ ถ้าจะสาละวนใช้แต่อำนาจ เพื่อให้การนั้น, สำเร็จไปถ่ายเดียวก็ยากที่จะได้ผลสมประสงค์, เพราะในสมัยนี้, คนเราย่อมมีความคิดมากขึ้นแล้ว, จะยอมอยู่ในบังคับก็เฉพาะในส่วนที่เป็นธรรม, ชาติที่ถึงซึ่งความเจริญแล้วย่อมรู้จัก เวลาที่ควรฟังคำบังคับ, และรู้จัก เวลาที่ไม่ฟังบังคับ, เพราะฉะนั้นผู้ที่บังคับก็ต้องรู้จักว่าสิ่งใด เป็นธรรม และสิ่งใดไม่เป็นธรรม, ถ้าจะบังคับเสียละบึงไปไม่เลือกว่าควรและไม่ควร, แม้ผู้ที่อยู่ในปกครองไม่ประพฤติดาย, ถึงจะใช้อำนาจกดขี่ เช่นแต่ก่อนก็คงไม่สำเร็จ”

2.5 จุดกำเนิดของพระบรมราชาไชยการปกครองท้องถิ่น

อย่างไรก็ดีในท่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2455 จนถึง พ.ศ. 2461 ก็ดูเหมือนว่าจะทรงเน้นในเรื่องของการสร้างลัทธิชาตินิยมแต่เพียงประการเดียว พระบรมราชาไชยการทางการเมืองอื่น ๆ อาจจะมีหรือเริ่มดำเนินการในท่วงระยะเวลาี้ แต่ยังไม่เป็นที่ปรากฏชัด ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะเวลาส่วนใหญ่ที่อยู่ในท่วงเวลานี้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้ทรงเห็นว่ามีควมจำเป็นต้องปลุกใจคนไทยให้ พร้อมใจกันหันหน้าสู่ศัตรูแห่งชาติ ในเมื่อมีเหตุจำเป็นบังเกิดขึ้น เพื่อรักษาความเปนไทยแห่งชาติ เพื่อให้ลยกับมณตรีซึ่งเราทั้งหลายสวดอยู่แล้ว เบนนิจันนั้นว่า

“ถึงแม้จะมีมือรีวิเศษ   พลเดชะ เทียมมาร
ขอไทยผจญพิพิหะพลาญ   อริแมนมนุญทรฯ”²

ผลจากการสงครามยังทำให้เหตุการณ์ภายในประเทศไทย มีความสงบเรียบร้อย การเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงการปกครองสงบเสียงลง ได้ทรงตั้งข้อสังเกตในเรื่องนี้ อย่างชัดเจนว่า :

¹ อ้างถึงใน จมื่นอมรรตูลำรักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7 เรื่อง “การศึกษาของชาติ” ตอน 1 (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำจุนสุภษา, 2513), หน้า 99-100.

² จดหมายเหตุนรายวันฯ, หน้า 162.

"ส่วนเหตุการณ์ภายในกรุงสยามซึ่ง เบนไปแล้วภายในปีที่ล่วงมาแล้วนี้ เมื่อว่า โดยทั่วไปแล้วก็นับว่าการบ้านเมืองได้ดำเนินมาแล้วด้วยเรียบร้อยดีมากอยู่ ทั้ง นี้ก็เป็นผลอัน 1 ซึ่งเนื่องจากการมีมหาสงคราม ซึ่งทำให้คนไทยเราทุกคนขึ้น ทุกจำพวกรู้สึกความจำเป็นอยู่ที่จะต้องบำรุงความสามัคคีในระหว่างเรากันเอง เพราะทางนั้นทางเดียวจะเป็นวิธีที่ทำให้เราสามารถรักษาตัวอยู่ได้ แม้นักพูด ผู้เคยอวดดีพูดการ เมืองในเวลานี้ก็สงบเสียงไป เพราะคนจำพวกนี้ก็คิดแต่เก็บ ขี้ปากคนอื่น เขาพูดเท่านั้น และในเวลานี้ "ครู" ต่างคนต่างมัดกัน เสีย แล้ว ไม่มีเวลาจะอวดดีพูดการ เมือง พวกผู้มีปัญญาของเราทั้งหลายก็สงบไป ด้วย ประคองต่อประปาซึ่งถึงใหญ่แห่ง เสียแล้ว ก็ยอมจะไม่ยื่นน้ำไหลมาออกที่ ปลายท่ออยู่เอง เพราะฉะนั้นจึงสงบความรำคาญไปได้ส่วน 1"¹

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เอง จึงทำให้ทรงเห็นว่ายังไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องเตรียม การในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติบอลเชวิคในรัสเซีย เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2460 จึงได้ทรงตระหนักว่ามีความจำเป็นที่จะต้องหยิบยกปัญหาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นมาพิจารณา มีหลักฐานที่สำคัญที่แสดงให้เห็นว่าพระบาทสม เด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทวนกลับบัญญาพิจารณาปัญหานี้อยู่ 2 ประการคือ พระหัตถ เลขาของสมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการสนองพระราชกระแสพระบาทสม เด็จพระมง กุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และการที่ทรงโปรดฯ ให้จัดตั้งเมืองจำลอง "ดุสิตธานี"

ในประการแรกนั้นแม้ยังไม่พบพระราชหัตถ เลขาถึงสมเด็จพระยาเทววงศ์ วโรปการ แต่จากคำกราบบังคมทูลสนองพระราชกระแสก็พอที่จะสันนิษฐานได้ว่าข้อความใน พระราชหัตถ เลขาน่าจะเป็นทำนองใด สำหรับคำกราบบังคมทูลสนองพระราชกระแสก็มีข้อความ ดังนี้ :

"ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพระราชหัตถ เลขา ลงวันที่ 8 เดือนนี้ที่พระยา บุรินวราษฏร เชิญไปนั้นแล้ว พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นความ เป็นจริงดังกระแสพระราชดำริ์ทุกประการแล้ว แต่ ลักษณะปกครองสยามทุกวันนี้จะ เรียกว่าอย่างไรก็ตาม เป็นการดีแก่บ้าน เมืองอยู่ทุกอย่าง ซึ่ง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 166.

เห็นผลว่ามีความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง ไม่มีจลาจลวิการอย่างไรแล้ว ก็ย่อมจะนับได้ว่า เป็นที่พอใจของคน เป็นอันมากทั้งประเทศแล้ว พระบรมราชาไชบายก็มีแต่ชักนำทำให้บ้านเมืองบรรลุดังความรุ่งเรืองและอารีธรรมที่โลกนับถือแล้ว

ประเทศใดที่มีพระเจ้าแผ่นดินทรงสถิตย์อยู่ในราชธรรมแล้ว คงมีความหมายที่จะแปลได้ว่าเป็น Constitutional Monarchy แล้ว แต่ถ้าคำว่ากระบัตริย์อันตั้งขึ้นอยู่โดยธรรมนี้จะมีควาหมายไปถึงว่าจะต้องมีปาเสี่ยเมนต์ ด้วยแล้ว ก็เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าเมืองไทยยังไม่ถึงเวลาสุกพอที่จะมีปาเสี่ยเมนต์ได้ฤา มิฉะนั้นคนในพื้นที่เมืองยังไม่มีความรู้พอแก่การและยังไม่ต้องการปาเสี่ยเมนต์

ถ้าจะมีบางคนที่เห็นควรมีปาเสี่ยเมนต์ก็จะ เป็นผู้ซึ่งคิดเห็นแต่ประโยชน์ตน ด้วยหวังว่าจะได้เป็นสมาชิกบ้างและ เป็นผู้ซึ่งไม่เห็นแก่ประโยชน์แผ่นดิน โดยถ้าจะคะเนเอาว่ามีปาเสี่ยเมนต์ในเวลานี้แล้ว พวกใดที่ไม่บิตริโอดัปะจะประกาศว่าจะ เป็นผู้ซึ่งคิดจะกลับให้ตั้งบ่อน เบี้ยขึ้นใหม่ถ้าจะจัดการแก้ไขให้คนเล่นเสียได้ดังนี้ ก็คงจะได้เลือกเป็นสมาชิกมากกว่าพวกอื่น การบ้านเมืองจะเสื่อมเสีย เกียรติยศและประโยชน์อันแท้จริงของแผ่นดิน ไปยิ่งนัก

ข้าพระพุทธเจ้าจึงเห็นด้วยเกล้าฯ ว่ายังไม่ถึงเวลาที่กรุงสยามจะมีปาเสี่ยเมนต์ในเวลานี้เลย ข้าพระพุทธเจ้ายังอยากจะว่าต่อไปว่าประเทศรัสเซียเห็น เป็นตัวอย่างที่ซิงสุกก่อนห้าม รับรัคมีปาเสี่ยเมนต์ไปก่อนเวลา การจึงกลับกลายเป็น เปลี่ยนจาก
 ** Constitutional Autocracy or Traditional Autocracy ***
 ลงเป็น Tyranny

* มีความหมายว่าการปกครองแบบพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ

** มีความหมายว่าระบอบอัตตาธิปไตยโดยมีรัฐธรรมนูญ

*** มีความหมายว่าระบอบอัตตาธิปไตยแบบดั้งเดิม

**** มีความหมายว่าระบอบทรราชย์

or Bolshevism * or Anarchy ** อย่างทุกวันนี้ แม้คนในประเทศอื่น ๆ ก็ยัง
ต้องเห็นว่ารัฐบาลของซาร์ดีกว่ารัฐบาลเดี๋ยวนี้อยู่ทุกอย่างแล้ว”¹

จากคำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ที่ทรงมีพระ
ราชทัตถเลขาค้างกล่าวข้างต้นนี้ ก็พอที่จะสันนิษฐานได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัวได้ทรงมีพระราชทัตถเลขาทูลปรึกษาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารว่าถึงเวลา
แล้วหรือยังที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตย และในขณะที่เดียวกันก็คง
ทูลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ว่าสำหรับพระองค์นั้นทรงเห็นว่ายังไม่ถึงเวลา เมื่อสม
เด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ได้รับพระราชกระแสแล้วก็กราบบังคมทูลสนับสนุนพระราชดำริดัง
ข้อความที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะยังคงทรงมีพระราชดำริว่ายังไม่
ถึงเวลาที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่การปฏิวัติในรัสเซียก็คงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้
ให้ทรงคิดเตรียมการบางประการ เพื่อป้องกันมิให้ประเทศไทยต้องประสบกับวิกฤตการณ์ทาง
การเมืองที่รุนแรง เช่นที่เกิดในรัสเซีย ทนทางที่สำคัญประการหนึ่งที่ได้ทรงกระทำก็คือการ
เตรียมการปูพื้นฐานทางการเมืองให้แก่ประชาชน โดยกระบวนการของการปกครองท้องถิ่น
โดยเริ่มตั้งแต่การรื้อฟื้นการเล่นการปกครองบ้านเมืองโดยการสร้างเมืองจำลองขึ้นมาอีก
ครั้งหนึ่ง (ภายหลังจากที่ได้ว่างเว้นมาถึง 6 ปี) ในปี พ.ศ. 2461 ซึ่งมีชื่อว่า
“ดุสิตธานี”

*

มีความหมายว่าการปกครองโดยพรรคบอลเชวิค หรือที่ต่อมาเรียกว่าพรรคคอม
มิวนิสต์ในโซเวียตรัสเซีย

**

มีความหมายว่าระบอบอนาธิปไตย

1

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 ค 1/26 ลายพระหัตถ์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ทูลสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 10
กุมภาพันธ์ 2461.

มีหลักฐานที่อาจนำมายืนยันว่า ทรงมีพระราชปณิธานที่จะนำแบบอย่างจาก เมือง
จำลอง "ดุสิตธานี" ไปปรับปรุงการศุขาภิบาล ทั้งในหัวเมืองและในกรุงเทพฯ ให้เป็น
การปกครองในรูปเทศบาล แต่เพื่อจะเข้าถึงพระราชปณิธานดังกล่าวอย่างถ่องแท้ ก็ควร
ที่จะพิจารณาถึงความเป็นมาของเรื่องดังกล่าวเสียก่อน เพราะฉะนั้นในบทต่อไปจะขอกล่าว
ถึงความเป็นมาของการศุขาภิบาล และที่มาของพระราชดำริ

"ห้องพยายามให้คนไทยเข้าใจ เข้าใจธรรมอันหนึ่งซึ่งเรียก คอสมอนอินเตอร์เรศ คือประโยชน์เพื่อจะมีทั่วถึงกันไป. เป็นการเอาใคร่กันและกัน ลงแรงกันคนละน้อย แต่ทำการใหญ่ ซึ่งถ้าสำเร็จลงอาจจะเป็นประโยชน์ได้ทั่วกันมาก ๆ ซึ่งคน ๆ เดียวถ้า 4-5 คน จะทำสำเร็จไม่ได้ ผู้ซึ่งมีได้เกี่ยวข้องกับจุดพูนในการที่ทำนั้นเลย มารับประโยชน์เปล่า ๆ ไม่เป็นธรรม ถึงว่าไม่เป็นใจก็เป็นอันถือประโยชน์ของผู้อื่นเอาเป็นประโยชน์ตนโดยไม่ชอบธรรม"

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 พระราชทานเจ้าพระยายมราช
วันที่ 8 กรกฎาคม ร.ศ. 128 ในสำเนาพระราชหัตถเลขา
ส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง
พระยายมราช (ปั้น สุขุม) กับประวิติเจ้าพระยายมราช.
พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยายมราช
วันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2482 ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส
(กรุงเทพฯ. : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2482), หน้า 139.